

Skozi umetnost o medosebnih odnosih

Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani

Ljubljana, junij 2011

Avtorice in avtor prispevkov:

Uvod: Irena Lukan Matko, Uredništvo revij Ciciban in Cicido, Mladinska knjiga Založba

Izbor otroškega in mladinskega leposlovja s problematiko nasilja v družini: Ida Mlakar in mag. Darja Lavrenčič Vrabec, Mestna knjižnica Ljubljana, Pionirska – Center za mladinsko književnost in knjižničarstvo

Ljudske pripovedi – možnost pogovora o nasilju: Irena Lukan Matko, Uredništvo revij Ciciban in Cicido, Mladinska knjiga Založba

S filmom k obravnavi nasilja v družini: Barbara Kelbl, Kinodvor, filmska vzgoja in program za otroke in mlade Kinobalon

Filmi, nadaljevanke in oddaje za otroke kot izhodišče za pogovor o nasilju: mag. Martina Peštaj, Otroški in mladinski program, Televizija Slovenija

Lutke spreminjajo svet na bolje: Jelena Sitar, Pedagoška fakulteta Koper, za Ustanovo lutkovnih ustvarjalcev

Pot nasilja – iz družine v šolo in nazadnje v svet skozi gledališče: Dragica Potočnjak, dramska igralka, pisateljica

Sodobna (likovna) umetnost in umetniška dela, ki spodbujajo pogovor o nasilju: mag. Adela Železnik, Moderna galerija

Glasba mladih kot zrcalo časa in kritika družbe: Igor Bašin, glasbeni kritik in publicist

Uredili: mag. Nataša Bucik, Ministrstvo za kulturo, in Irena Lukan Matko, Uredništvo revij Ciciban in Cicido, Mladinska knjiga Založba

Zbornik prispevkov je pripravljen po dogovoru Ministrstva za šolstvo in šport, Ministrstva za kulturo in Inštituta za kriminologijo o možnostih vključevanja kulturnih vsebin v projekt Sistemsko soočanje z nasiljem v družini – usposabljanje strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju, ki ga vodi Inštitut za kriminologijo s partnerji.

Naslov:

Skozi umetnost o medosebnih odnosih

Urednici:

mag. Nataša Bucik, Irena Lukan Matko

Izdajatelj:

Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani,

Poljanski nasip 2, Ljubljana

Elektronski vir

Zbornik prispevkov je primarno dostopen na <http://projekti.inst-krim.si/index.php?id=26>

Operacijo delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo za šolstvo in šport RS. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013, razvojne prioritete: »Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja«; prednostne usmeritve »Izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja« ter javnega razpisa »Sofinanciranje profesionalnega usposabljanja strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju za prepoznavanje in preprečevanje nasilja v letih od 2010 do 2012«.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

343.615:7(082)

SKOZI umetnost o medosebnih odnosih [Elektronski vir] / urednici
Nataša Bucik, Irena Lukan Matko. - 1. natis. - Ljubljana : Inštitut
za kriminologijo pri Pravni fakulteti, 2011

Način dostopa (URL): <http://projekti.inst-krim.si/index.php?id=26>

ISBN 978-961-6503-19-8

1. Bucik, Nataša

256764160

UVOD

Projekt Sistemsko soočanje z nasiljem v družini – usposabljanje strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju¹, ki ga izvaja Inštitut za kriminologijo s partnerji, si prizadeva doseči spremembe na področju soočanja z nasiljem v družini, in sicer s celostnim, načrtnim, sistematičnim, usklajenim, stalnim in učinkovitim partnerskim sodelovanjem različnih subjektov, organov in organizacij.

Med drugim si prizadeva, da bi šole in vrteci razvijali socialno in emocionalno kompetentnost vseh udeležencev vzgojno-izobraževalnega procesa ter tudi s tem spodbujali kulturo nenasilnih medosebnih odnosov. Upoštevali naj bi sodobna spoznanja o čustvih in njihovi vlogi pri (ne)nasilnem vedenju, ustreznem preventivnem ravnanju in pri obravnavi že storjenega nasilja.²

V ta projekt je smiselno vključiti tudi kulturno-umetnostno vzgojo. Kultura namreč ni samo območje »lepega, resničnega in pravičnega«, v njej se odraža življenje samo: družbena razmerja in konflikti, ideološki boji in vsa mogoča protislovja človeškega bivanja, od ustvarjalnosti, izvirnosti in svobode posameznika do ideološkosti, stereotipnosti in materialistične logike. Stik z umetnostjo lahko spodbudno vpliva na osebno avtonomijo in posameznikovo emancipacijo, kompetentnost, aktivnost in ustvarjalnost. Ko smo v stiku z umetnostjo, se lahko razmeroma hitro dotaknemo čustev, doživljanja in domišljije. Segamo lahko na vsa področja človeškega bivanja: od sodelovanja, sožitja, človekovih pravic, medkulturne vzgoje, mirovne vzgoje, državljanske vzgoje, medijske vzgoje ... do razmerij med močjo in nemočjo, nepravilnostjo in pravičnostjo ter do prepoznavanja vseh vrst in oblik nasilja, razkrivanja vzrokov za nasilje, spoznavanja posledic nasilja, prepoznavanja privilegiranih in deprivilegiranih skupin ... Ob tem se človek lahko senzibilira in tako lažje prisluhne sebi in drugim; če je to otrok, lahko s pomočjo odraslega najde načine za nenasilno ravnanje ali pa se opogumi, da o nasilju spregovori in si s tem odpre pot za pomoč.

Vzgoja v umetnosti in vzgoja z umetnostjo lahko bistveno prispevata prav k večji socialno-emocionalni kompetentnosti otrok in mladostnikov. Odrasli smo tisti, ki vodimo vzgojno-

---

¹ Projekt sofinancirata Ministrstvo za šolstvo in šport RS in Evropska Unija (Evropski socialni sklad): <http://projekti.inst-krim.si/>.

² Glej priročnik **Znanje o čustvih za manj nasilja v šoli** (Muršič idr.): http://projekti.inst-krim.si/fileadmin/user_upload/naslovnica.pdf.

izobraževalni proces, vendar moramo pri tem upoštevati, da je otrok oziroma mladostnik avtonomno človeško bitje, enakovreden pripadnik družbe. Ko pišemo o umetnosti, mislimo na različne umetniške zvrsti ter na osnovne elemente komunikacije v umetnosti: besede, gibe, dotike, zvoke, ritme in slike. Vemo, da se pod oznako umetnosti »skriva« vsemogoče. Strokovnjaki v vzgojno-izobraževalnem procesu, ki stik z umetnostjo otrokom in mladim omogočajo, se morajo zelo potruditi, da od vse ponudbe odberejo tisto, kar je kakovostno, tako po vsebini kot po načinu podajanja te vsebine.

Pripravili smo kratke predstavitve izbora leposlovnih del, animiranih in igranih filmov, televizijskih oddaj za otroke, sodobne likovne umetnosti, lutkovnih in gledaliških predstav ter napisali nekaj možnosti za pogovor v skupini, s poudarkom na tematiki nasilja v družini.

Na koncu smo dodali še prispevek Glasba mladih kot zrcalo časa in kritika družbe, saj sta prav glasba in glasbeno ustvarjanje mladim še posebej blizu. V prispevku so navedeni primerna in kakovostna literatura in filmi o glasbi, ter seveda kratek izbor glasbe, ki je zaradi kontroverzne, provokativne ali nasilne vsebine vredna pozornosti in pogovora z mladimi. Ob tem lahko spoznavajo zgodovino glasbe ter se seznanijo z mladinskimi subkulturami in kulturami. Predlagamo, da mentorji spodbudijo mladostnike, da sami izberejo glasbo, ki bi si jo želeli poslušati v skupini in se ob njej pogovarjati (še zlasti hip hop, punk in rock, ki so mladim najbližje in največkrat »govorijo« o nasilju. Ta glasba je družbenokritična, velikokrat govori o nemoči posameznika, depriviligiranih ...). Odrasli lahko mladim poskušamo približati tudi tiste glasbene zvrsti (od resne glasbe pa do jazza, etnoglasbe ...), ki jih ne poznajo dovolj. Ob »druženju« z glasbo bodo morda lažje vzpostavili stik z mladimi in jih bolje razumeli.

Od odraslega, ki bo vodil otroke in mladostnike, je odvisno, katero umetniško zvrst in katero delo bo uporabil za estetsko doživetje, kako bo vodil oziroma usmerjal pogovor, kako bo otroke in mladostnike spodbudil k lastnemu ustvarjanju in ob tem k zavedanju samega sebe ter drugih, ter senzibiliziranju v zvezi z nasiljem.

Stik z umetnostjo – možnost za začetek pogovora

Stik z umetnostjo olajša prepoznavanje čustev, občutij, doživljanja in odpira (začenja) pogovor. Kulturno-umetnostna vzgoja je pomembna za otrokov in mladostnikov celostni razvoj, hkrati pa jo lahko uporabimo za spoznavanje sebe in drugih ter za učenje v najširšem smislu in osebno rast vseh udeležениh v procesu. Če želimo stik z umetnostjo uporabiti pri prepoznavanju, obravnavanju in preprečevanju nasilja v družini, šoli, vrtcu, se moramo zavedati, da so pri tem najpomembnejši kakovost umetniškega dela in sposobnosti odraslega, ki bo vodil pogovor ob umetniškem delu (njegova znanja in spretnosti, čustvena zrelost in odprtost, njegove izkušnje ...), ter njegova pripravljenost za sodelovanje z otroki in mladostniki ter drugimi, ki so del multiprofesionalnega tima za preprečevanje nasilja. Ne smemo pa pozabiti, da so otroci in mladi najštevilčnejši ljubitelji popularne množične kulture. To je lahko spodbuda za učenje kritičnega spoznavanja in presojanja – vrednotenja.

Ob stiku z umetnostjo lahko doživimo vrednote, ki spontano prodrejo v našo duševnost, v stik z našimi čustvi, občutji in domišljijo ter nas na svoj poseben, edinstven način motivirajo za razmišljanje o nas samih, soljudeh, svetu, medosebnih odnosih, načinu življenja ... Ob tem lahko spoznavamo, prepoznavamo bistvo življenja, spoznavamo odnose, razmerja, različne oblike sobivanja ... na neki način nas umetnost spodbuja k dobremu. Umetnost nagovarja celega človeka. Osredinjena je na človeške potrebe in se jim tudi prilagaja, je fleksibilna. V svojem absolutnem nas senzibilizira, povečuje empatijo, solidarnost in omogoča različne poglede na svet in njegovo pojavnost. Ko jo najbolj doživimo, se nas dotakne celostno (duhovno, duševno in telesno). Ob stiku z umetnostjo človek lahko doživlja svoje bistvo, bistvo drugega in bistvo življenja sploh. Če umetnost sprejemamo le na razumski podlagi, nas to ne obogati, šele doživetje nam omogoči zaznavanje njene polnosti. Če se o svojem doživljanju in razmišljanju pogovarjamo z drugimi, lahko v obeh pogledih rastemo in se razvijamo, po eni strani v bolj večše »uporabnike« umetnosti, po drugi pa hkrati pa v bolj polno živeče ljudi.

Umetnost je dobra takrat, ko najbolj ustreza svojemu bistvu, je odprta k različnim obdobjem, k stiku z drugačnim, nesamoumevnim, k stiku z drugim. Dobra je, ko ne povezuje samoumevnih resnic, ko vabi ljudi različnih prepričanj. Vabi na poligon ustvarjalnosti in k domišljiji. V njej lahko prepoznamo različne oblike sobivanja. Lahko jo uporabimo kot predmet za začetek pogovora, za raziskovanje ter spoznavanje sebe in drugega. Gre za sozvočje več svetov in več resnic. Umetnost v najširšem smislu konstituira etiko, ki nas

usmerja, v kakšni smeri naj »vodimo« posameznega otroka (in pravzaprav celotno človeštvo), v smislu prispevka k utrjevanju dobrega.

Ob različnih umetniških stvaritvah se posameznik (otrok ali mladostnik) srečuje in sooča z različnimi svetovi. S pomočjo umetnosti lahko te svetove, sebe in druge bolje razume. Vedno pa izhaja iz nekega svojega konkretnega sveta in horizonta. Pri komunikaciji ob umetnosti moramo upoštevati načela dobre komunikacije (pravičnost, enakost možnosti, enakopravnost, strpnost do drugače mislečih, kulturno toleranco, medkulturnost ...) in razvijati kritično mišljenje, ki zavezuje k racionalnim načelom in argumentom.

Vse se začne v družini

Kot navajata Katja Filipčič in Ingrid Klemenčič v priročniku Obravnavanje nasilja v družini³, ima vsak otrok pravico, da se razvija v varnem, nenasilnem okolju. Otrok oziroma mladostnik pa preživi velik del svojega vsakdana v različnih vzgojno-izobraževalnih in drugih ustanovah ali raznoterih socialnih okoljih z različnimi strokovnimi delavci.

Strokovni delavci, ki so ustrezno usposobljeni za ravnanje v zvezi z nasiljem, lahko pri svojem delu uporabijo tudi vzgojo v umetnosti in vzgojo z umetnostjo.

Vse družine so si podobne v temeljni nalogi, ki jo morajo opraviti starši, odrasli: otroka morajo dobro opremiti za življenje, tako da ga imajo radi, da zanj skrbijo, ga varujejo in spoštujejo ter se zanj tudi zanimajo. Večina staršev in odraslih to počne po svojih najboljših močeh. Iz odnosov v družini in iz drugih odnosov se otrok uči imeti rad, uči se sodelovanja, povezanosti pa tudi samostojnosti, začne se zanimati za svet in ljudi, uči se spoštovanja, samospoštovanja, nauči se komuniciranja ... Za otroka je pomembno, da se ga vidi in sliši, da sme misliti po svoje, da ima pravico do vseh svojih občutkov in čustev. Otrok se razvija postopoma. Potrebuje na tisoče izkušenj in na tisoče pogovorov. Najboljši pogovori so tisti, kjer lahko vsak otrok in odrasli pove, kaj misli in čuti. (Povzeto po Gabi Čačinovič Vogrinčič.⁴)

Vključevanje odraslih v interakcijo z otrokom ima zelo pomembno vlogo za otrokov razvoj in učenje. Če starši zmorejo in znajo prisluhniti otrokovim potrebam ter jih zadovoljijo, si otrok pridobi izkušnjo, da je svet prijazen in varen. Otrok se lahko tako počasi osamosvaja in tudi sam v interakciji z drugimi raziskuje svet, ga spoznava, spoznava sebe in druge. Večina

³ http://projekti.inst-krim.si/fileadmin/user_upload/Obravnavanje_nasilja_v_druzinah.pdf.

⁴ Čačinovič Vogrinčič, G., Psihodinamski procesi v družinski skupini, Ljubljana: Advance, 1992.

staršev se zaveda pomena družinske vzgoje in želi, da bi bili otroci srečni, da bi zrasli v zdrave, samostojne in odgovorne odrasle. Otroci živijo v zelo različnih družinah. *Zdrave družine imajo pozitivno in prijazno naravnost do ljudi; družinski člani znajo biti hkrati avtonomni in neodvisni, pa odvisni in povezani; starši so zavezniki, ki premorejo dovolj moči, da odločijo, vendar se prej temeljito posvetujejo z vsemi; imajo odprto komunikacijo, ki temelji na izkušnji, da so vsa čustva dovoljena. To so družine, ki si upajo imeti zelo jasno podobo o svetu, saj smejo sprejeti lastna čustva in jih ni treba projicirati navzven, na druge ljudi. To so družine, ki zmorejo ogromno sprememb, saj lahko računajo na izredno čustveno podporo* (Robin Skynner, 1994⁵). Podobno velja tudi za vse druge odnose. Ljudje, ki so imeli izkušnje s pretežno varnimi odnosi v družini, z večjo verjetnostjo ustvarjajo družine in različne medosebne odnose, v katerih živijo varno.

Kot pišeta avtorici Katja Filipčič in Ingrid Klemenčič »*nasilje v družini zajema zelo različne oblike in različno intenzivna ravnanja z različnimi posledicami. Pogosto je opredelitev nekega ravnanja kot nasilje odvisna tudi od subjektivne predstave posameznikov (povzročiteljev nasilja, žrtev, opazovalcev) o primernosti določenih medsebojnih odnosov, ki izhaja iz subjektivne predstave o vlogi družinskih članov in splošnih vrednot posameznika.*

Predvsem pri vzgoji otrok se lahko dojemanja glede dopustnih vzgojnih metod zelo razlikujejo; vzgojo z občasnimi klofutami bo nekdo označil za neprimerno in otroku škodljivo in zato jo bo štel za obliko nasilja, drugi pa za dosledno vzgojo z upoštevanjem postavljenih meja, ki bo otroku omogočila, da se bo razvil v zdravo osebnost.«

Ne smemo pozabiti, da je nasilje družbeni problem, ter da so vse oblike in intenzivnosti nasilja **nasilje**. Posledice nasilja se odražajo na emocionalnem, vedenjskem, kognitivnem, socialnem in fizičnem področju človeka (otroka). Otroci in mladi potrebujejo odrasle, ki jih lahko naučijo, kako naj v odnosu z drugimi poskrbijo zase in **kaj** ter **kako** lahko prispevajo k gradnji dobrega odnosa brez nasilja.

V primerih nasilja v družini tega starši ne zmorejo opraviti sami – takrat je za otroka in mladostnika še kako pomembno, da je v stiku z odraslim, ki to zmore in zna.

---

⁵ Skynner, R. in Cleese, J., Družine in kako v njih preživeti, Ljubljana: Tangram, 1993.

Povabilo

Pripravljeni izbor projektov je zgolj izhodiščno priporočilo in pomoč strokovnim delavcem, ki se lotevajo preventivnih programov soočanja s problematiko nasilja v družini ali pa so s to tematiko že soočeni in iščejo nove in drugačne poti, kako spregovoriti z otroki in mladimi. Z našimi predlogi želimo nakazati in odpreti pot do umetnosti v projektu *Sistemska soočanje z nasiljem v družini*. Verjamemo namreč, da v stiku z umetnostjo lahko bolje razumemo sebe in druge. Stik z umetnostjo lahko delo v skupini ali s posameznikom obogati, olajša in odpre. Izbirate lahko čisto po svoje: tisto, kar se je dotaknilo vas; ali pa tisto, kar se vam zdi, da bo odprlo neke procese v skupini; umetniške primere, kjer gre za »prikaze« dobrih praks, primere, kjer gre denimo za prikaz družin s hudim nasiljem. Pri izbiri lahko upoštevate želje otrok. Če otroci ali mladostniki izberejo po vašem mnenju nekakovostno produkcijo, jim to dopustite, vendar jih spodbudite h kritičnemu razmišljanju. Pri izbiri se lahko oprete na strokovno mnenje o posameznih umetniških delih ali pa na kulturne ustanove⁶, ki jim zaupate ...

Namesto zaključka pesem.

---

⁶ Informacije o kulturnih ustanovah, ki ponujajo kakovostne projekte in programe, najdete v *Katalogu ponudbe kulturno-umetnostne vzgoje Kulturni bazar*, ki ga od leta 2010 vsako leto izdaja Cankarjev dom in Ministrstvo za kulturo. Katalog je v e-obliki dosegljiv tudi na spletni strani ministrstva: www.mk.gov.si v rubriki Kulturna vzgoja in Kulturni bazar.

Izjava nazora – sklepni stavek

Morda je ljubiti učiti se

hoje po tem svetu.

Učiti se biti v miru

kakor hrast in lipa v pripovedki.

Učiti se zrenja.

Tvoj pogled je sejalnik.

Zasadil je drevo.

Jaz govorim

zato, ker ti ziblješ liste.

Octavio Paz, prevedel Ferdinand Miklavc, Komadi, MKZ, 2008

Ida Mlakar in mag. Darja Lavrenčič Vrabec

IZBOR OTROŠKEGA IN MLADINSKEGA LEPOSLOVJA S PROBLEMATIKO NASILJA V DRUŽINI

Nasilje v družini v leposlovnih besedilih za otroke in mladino je tema, ki razkriva paleto problemov znotraj porušeni družinskih odnosov, katerih žrtve so tudi otroci (psihično, fizično, socialno). Med vsemi oblikami nasilja je opazno izpostavljeno in v literaturi najbolj obdelano medvrstniško nasilje, zlasti problem trpinčenja in ustrahovanja. Največ prikazov nasilja v družini prinašajo realistično zastavljeni romani, namenjeni najstnikom in mladim odraslim, ki poudarjajo različne vrste nasilnega vedenja v družini in skušajo čim kompleksneje pojasniti razloge zanje. Avtorici sva za seznam izbrali kakovostnejša dela, ki so primerna za pogovor z mladimi in odraslimi, da bi otrok ali mladostnik lahko poiskal primerno pomoč ali sogovornika, če živi v podobnih razmerah.

Ob pregledovanju izvirne slovenske in prevedene mladinske književnosti za pripravo izbora na temo nasilja v družini sva presenečeni ugotovili, da je tovrstne literature pravzaprav malo, bela lisa je predvsem pri knjigah za otroke do 9. leta starosti, torej v skupinah slikanic, zgodbic, v katerih je ta tematika samo fragmentarno obdelana, pa tudi na področju realistične literature do približno 12. leta starosti je številčno skromnejša. Zdi se, da stereotip srečnega in neproblematičnega otroštva v veliki meri še vedno obvladuje leposlovno literaturo za nižjo starostno stopnjo.

Zanimivo je, da nisva našli nobene primerne poučne knjige o nasilju v družini, kar je poveden podatek. Zdi se, da je nasilje v družini še vedno tabujska tema, zlasti na področju slikanic in zgodbic za najmlajše. Pri leposlovnih knjigah, ki se »lotevajo« socialnih tem, je najpomembnejše, da izbiramo kakovostno literaturo. Ob tem je treba biti pozoren na nekatere avtorji, ki so sicer senzibilni za tabujske teme, vendar jih ne znajo ubesediti v dobro leposlovje. Seveda pa je hkrati na voljo mnogo kakovostnega izvirnega slovenskega leposlovja, ki o odnosih v družini in med ljudmi govori posredno (npr. dela Svetlane Makarovič, Polonce Kovač, Majde Koren, Dese Muck, Nataše Konc Lorenzutti idr.).

Vse v izboru predstavljene knjige si je mogoče izposoditi v slovenskih splošnih knjižnicah, in sicer na njihovih mladinskih oddelkih. Precej te literature imajo tudi šolske knjižnice.

Novejše in najnovejše otroško in mladinsko leposlovje pa je mogoče kupiti tudi v knjigarnah.

Svetujemo, da se pri izboru literature obrnete na mladinske knjižničarje v splošnih knjižnicah⁷, ki so tudi dobri poznavalci mladinske književnosti in vam bodo priskočili na pomoč pri iskanju in izbiri primernih knjig.

Opozarjamo tudi na *Priročnik za branje kakovostnih knjig*, ki ga pripravlja in izdaja Pionirska – Center za mladinsko književnost in knjižničarstvo pri Mestni knjižnici Ljubljana⁸. To so tako imenovani *Pregledni in priporočilni sezname mladinskih knjig določenega leta*. V priročnikih najdete sezname odličnih knjig, ki so prejemnice »zlate hruške,« znaka za kakovostno mladinsko knjigo. Pri poglobljanju teme je v veliko pomoč zlasti predmetno kazalo vsebinskih gesel, ki je na koncu Priročnika.

Na spletu, na domači strani MKL⁹ so dosegljivi vsi Sezname v elektronski obliki od leta 1999 pa vse do najnovejšega, ki nosi naslov *Ozvezdje knjiga*¹⁰.

Prav vse knjige so primerne za pogovore odraslih z otroki in mladimi na temo nasilje v družini. Za razgovor je najbolj ilustrativen primer za nižjo starostno stopnjo knjiga *O fantu, ki si je želel postati junak* (avtor Sylvain Trudel) iz zbirke Knjižne stopničke, ki ima na koncu nekaj vprašanj za voden razgovor. Na podoben način se lahko pogovora lotijo vzgojitelji, učitelji, strokovni delavci, in to o kateri koli knjigi.

---

⁷ Podatki o vseh slovenskih splošnih knjižnicah so dosegljivi v *Katalogu ponudbe kulturno-umetnostne vzgoje Kulturni bazar 2011/2012* ter na spletni strani www.mk.gov.si v rubriki Kulturna vzgoja in Kulturni bazar.

⁸ Kontaktni e- naslov: pionirska@mklj.si.

⁹ <http://www.mklj.si/index.php/digitalna-knjiznica/priporocilni-seznami/120-pregledni-in-priporocilni-seznami-za-mlade>.

¹⁰ http://www.mklj.si/images/stories/documents/digitalna_knjiznica/priporocilni_seznam_za_mlade/ozvezdje10c.pdf.

Kodrič Filipić, Neli: Punčka in velikan

Ilustriral Tomislav Torjanac. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2009.

Ključne besede: družina, nasilje, otroštvo, razumevanje, strah, velikani, žalost

Od 6. leta naprej, predvsem pa je namenjena odraslim, mentorjem za pogovor o in ob knjigi

Izjemna slikanica z mojstrsko upodobitvijo neujemljivih intimnih svetov odstira vpogled v najgloblja trenja človeške duše. Izgorelost odraslega, ki vstopa v konflikt z otroško svežino in razigranostjo, brezkompromisno razkriva boleče točke medgeneracijskih odnosov. Nosilec nasilja, ki se prenaša iz generacije v generacijo, je odrasli človek – velikan, ki prav s svojo predimenzioniranostjo pooseblja premoč nad otrokom. Kompleksnost razprtja medgeneracijskih odnosov zrcalijo pretresljivo avtentične ilustracije, prignane do skrajnih meja tragike, hermetično ujete v past bolečine, in končno: neskončno žareče ob vzpostavitvi ravnovesja. Izbira barv je več kot dramatična, kontrastnost pospešuje čustveno vrenje. Determiniranost preži na vsakem koraku: pretirana nasprotja (majhno/veliko, igrivo/otopelo, nežno/grobo) zgovorno izpostavijo usodnost razmerja med otrokom in odraslim. Par čevljev – simbol robustne odraslosti – odsoten v idiliki srečnega otroštva poudarja lahkotnost, priklican v življenje ob usodnem trenutku končuje brezskrbnost, (do)končno odložen ob razrešitvi in pomiritvi vzbuja upanje v svetlejšo prihodnost. Dragoceno osebno noto prispevajo ročno izpisano besedilo in vse drobne aluzije (Van Goghov Par čevljev, Groharjev Sejalec) in igrarije perspektiv (kamen/skala, blizu/daleč), subtilno vtakane v homogenost celote. Slikaniška stvarnost, ki neizprosno vibrira v skrajnostih, odpira širok manevrski prostor samospraševanja o preseganju bolečine in iskanju bližine.

Hararant, Wolf: Moj očka je nekaj izgubil

Prevedla Cornelia Vospernik. Ilustrirala Christina Oppermann-Dimow. Celovec: Mohorjeva založba, 1992.

Ključne besede: družina, očetje, otroci, nesoglasja

Od 6. leta naprej

Čedalje bolj vsakdanja je realistična prvoosebna pripoved o družini, v kateri očka nenadoma izgubi službo. Dogodek vnese v družinske odnose negotovost, žalost, izbruhe jeze in zaskrbljenost, kar boleče občuti tudi deček, ki zgodbo pripoveduje. Očka ima sedaj sicer veliko več časa za svojega sina, a je pogosto razdražljiv in slabe volje, različne zaposlitve, ki niso po njegovi meri, pa načenjajo njegovo samospoštovanje in občutek življenjskega smisla. K sreči očka razmeroma hitro dobi novo službo in v družino se vrne veselje, skaljeni družinski odnosi pa se uredijo.

Tomšič, Marjan: Katka in Bunkec

Ilustrirala Suzana Bricelj. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2000.

Ključne besede: ločitve, družina, nesoglasja, otroštvo, strah, osamljenost, prijateljstvo, šola, pomoč

Od 8. leta naprej

Zgodba o Katki Frkolinki, ki hodi v tretji razred, je zgodba o ohlajeni ljubezni med starši, prevari in ločitvi ter zgodba o sposobnosti preseči bolečino s pomočjo domišljije. Prvoosebno pripoved (ducat iskrenih otroških izpovedi) odlikuje predvsem preprost, naraven in skrbno pretehtan jezik, ki vsebuje tako elemente otroškega govora kot zabavne zbadljivke, domislice in pesmice, ki so med šolarji te starosti pogosto v navadi. Za psihološko prepričljivo figuro namišljenega Katkinega prijatelja Bunkca Runkca, ki Katki s svojo vedrino in navihanostjo kaže pot iz sveta žalosti, se pisatelj mojstrsko skriva in ostaja ves čas strpen opazovalec, pripoved pa se bere kot prepričljiv monolog osemletne deklice, ki nam razkriva tudi temnejše plati otroškega čustvovanja.

Trudel, Sylvain: O fantu, ki si je želel postati junak

Prevedla Alenka Klabus Vesel. Ilustrirala Suzane Langlois. Dodatne vaje za branje Darja Lavrenčič. Ljubljana: Tuma, 1997.

Ključne besede: božič, dečki, družina, nesoglasja, revščina

Od 6. leta naprej

Luka sanjari, da bo odrešil svet. Njegov najljubši junak je Leteči maščevalec, ki pomaga ljudem v stiski, a sam bi najraje pomagal svoji družini, ki se pred božičnimi prazniki znajde pred težko življenjsko preizkušnjo. Njegov oče čez noč ostane brez službe, brezposelnost pa vnese v družinske odnose napetosti in nenavadne izbruhe jeze in nasilnega obnašanja, ki jih Luka ni vajen. Prijazni in vedno uravnovešeni oče se namreč zaradi otrokovega začudenja nad pomanjkanjem priboljškov grdo znese nad sinom, ta pa spozna, da je »revščina pošast,« ki uničuje družine in kali medsebojne odnose. Aktualna realistična pripoved opozarja, da je nasilje v družini lahko povezano tudi s širšim družbenim kontekstom.

Wyckmans, Anne: Očka nikdar ni utrujen!

Prevedla Irena Hrast. Ilustrirala Anne-Mie De Leener. Predgovor k slovenski izdaji Rok Tavčar. Maribor: Ozara Slovenija, 2006.

Ključne besede: bolezni, družina, duševne bolezni, očetje, zajci, živali v domišljiji

Od 6. leta naprej

Slikanica se loteva problema duševne motnje v družini in je namenjena otrokom v starosti od 4 do 6 let. Spoznamo zajčjo družino, predvsem malo zajčico Kepico, katere očka ima psihične težave. Te se kažejo v mrzlični delavnosti, ki se izmenjuje z obdobji skrajne potrnosti in nezanimanja za delo. V takih okoliščinah se zajčica Kepica le težko znajde, saj očetovega ravnanja, ki je v odnosu do nje in njene mame večkrat nasilen, ne more razumeti. V družini vladajo kaotični odnosi, ki se začnejo urejati šele, ko se mama odloči za ustrezno pomoč. Medtem ko se očka skriva v luknji, iz katere noče ven, mu zdravnik Kukec prinese lestev, ki na simbolični ravni predstavlja rešitev in novo upanje za zajčjo družino.

Cherry, Frances: Leon, strah moje mladosti

Prevedla Irena Miš Svoltjšak. Dob pri Domžalah: Miš, 2003.

Ključne besede: dekleta, družina, nasilje, spolnost, zlorabe

Od 12. leta naprej

Clarissa je srečno dekle, ki pa se po smrti očeta zapre vase. Kmalu njena mama spozna veselega, bistrega in očarljivega Leona, ki je tudi do Clarisse zelo pozoren, saj ji nosi darila, pomaga pri domačih nalogah in sodeluje na šolski prireditvi. A nekega večera, ko mame ni doma, se splazi v njeno sobo in jo posili. Clarissa je zmedena, uide od doma, nato pa se v obupu preseli k sošolki. Nikomur se ne upa izpovedati, saj ji Leon ves čas grozi. Končno se mami posveti, za kaj gre, pokliče policijo in Leona zalotijo pri dejanju. Zgodba, ki je napisana tekoče in prepričljivo, problematizira predvsem odnose med starši in odraščajočimi najstniki oz. njihovo sposobnost, kako si znajo prisluhniti v težavah. Zaradi psihološke prepričljivosti se je znašla v najožjem izboru za novozelandsko »naj« mladinsko knjigo v letu 2001.

Donner, Chris: Tigrova bolečina

Prevedla Alenka Klabus Vesel. Ilustriral Zvonko Čoh. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997.

Ključne besede: matere, sinovi, nesoglasja, nasilje, odnosi, odraščanje

Od 12. leta naprej

Enajstletnik Sylvain noče biti več ubogljiv mamin sinko, ki prebira na kupe knjig, poslušá resno glasbo skupaj s svojo mamo, zato se začnejo trgati vezi med njima. Mamina že skoraj prevelika materinska ljubezen sina omejuje in mu ne pusti dovolj samostojnosti. Skupno življenje postane težavno, polno prerekanja in tudi klofut. Oba skupaj morata razrešiti problem. Poletne počitnice, na katere se odpravita, so kot nalašč za to.

Kuijer, Guus: Knjiga vseh stvari

Prevedla Mateja Seliškar Kenda. Ilustrirala Nina Meglič. Dob pri Domžalah: Miš, 2008.

Ključne besede: družina, nasilje, očetje, sosedje, vera

Od 10. leta naprej

Zgodba nizozemskega pisatelja se dogaja leta 1951 v Amsterdamu. Thomas je občutljiv fant z bujno domišljijo, odrašča v družini z nasilnim očetom, verskim fanatikom, ki nima smisla za humor. Pretepa tako njega kot mamo, ki se mu ne upata upreti; starejša najstniška hči se mu

pravzaprav še najbolj postavlja po robu. Thomas ima zvezek, »knjigo vseh stvari«, kjer zapisuje svoja opazanja in občutenja. Med drugim zapiše: »*Ko odrastem, bi bil rad srečen človek.*« Zdaj pa Thomas trpi in prosi Boga, da bi mu pomagal. Na pomoč mu priskoči malce nenavadna soseda, za katero vsi otroci v okolišu mislijo, da je čarovnica. Sluti, kaj se dogaja v njegovi družini; opogumlja ga, da bo lahko srečen le, če se ničesar ne bo bal. Thomasu se tedaj začnejo dogajati nenavadne, odločilne stvari. Pomembno vlogo ob tem odigrajo tudi knjige in branje! Pripoved, ki skozi otroški pogled delno obravnava tudi tabu temo – religijo, je namenjena sicer najstnikom, toda tako silovito in izjemno branje je, da se bo dotaknilo tudi odraslih.

Cotič, Metka: Kriva

Spremna beseda Tadej Čater. Ljubljana: Karantanija, 2003.

Ključne besede: družina, mamila, mladostniki, odvisnosti, otroci, prijateljstvo, zasvojenost, zlorabe

Od 13. leta naprej

Najstnica Sara je hči narkomanov. Želi si, da bi živela v urejenem in ljubečem domu, vendar ostajajo njene želje neizpolnjene, saj mora sama skrbeti za bolno sestrico, medtem ko se njena starša vdajata drogam in jo puščata samo. Sara za vse svoje težave krivi samo sebe, njeni problemi pa tako ostajajo nerazrešeni in življenje se ji kaže z najtemnejše plati. Zgodba je psihološki portret krute stiske družine s socialnega dna, nič manj pa dekletove razpetosti med občutki krivde in življenjsko prikrajšanostjo. Razkriva nam področje najstniškega življenja, ki je pogosto še vedno tabu: mamila, alkohol, najstniška ljubezen in prestopništvo.

Eugenides, Jeffrey: Deviški samomori

Prevedla Irena Duša. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2002.

Ključne besede: družina, fantje, matere, nesoglasja, odnosi, odraščanje, samomori, samopodoba, sestre

Od 15. leta naprej

Pripoved, rekonstrukcija samomorov petih sester, je napisana v prvi osebi množine. Gradivo za to rekonstrukcijo so fragmenti spominov ter naključno pridobljenih vsakdanjih predmetov, s katerimi pripovedovalci oživljajo sliko, ki so ji bili priče kot sošolci in prijatelji tragičnih deklet. V pripovedi se prepletata tako cinizem kot rahločutnost, tragikomičnost je ves čas retorična: zakaj se v Ameriki vsi kar naprej delajo, da so srečni? Zgodba je prisposoda čustvenega stanja deklic v okvirih nasilne družine, ulice, mesteca, sveta ... Naj omenimo dve od mnogih zanimivih podob: odstranjevanje bolnih brestov iz mesteca ter grozeči brezbesedni telefonski pogovor z glasbenimi odlomki s plošč. Končno sporočilo, okoli katerega se pripoved in pripovedovalci zedinijo, je, da je samomor temnejši od smrti.

Flinn, Alex: Dihati pod vodo

Prevedel Vojko Šinigoj. Ljubljana: Grlica, 2003.

Ključne besede: dekleta, fantje, ljubezen, nasilje, očetje

Od 13. leta naprej

Nick je čeden, bogat in bister šestnajstletnik, ki na videz nima težav. A resnica je povsem drugačna: sam živi s surovim očetom, ki fanta pretepa in ponižuje, mati pa ju je že pred leti zapustila. Ko Nick spozna lepo in prijazno Caitlin, se vanjo zaljubi, v njej išče tolažbo, od nje zahteva popolno predanost. Njuna zveza je obsojena na propad, saj Nick ni zmožen prave ljubezni, ampak le terorja in ljubosumnosti. Roman pripoveduje o rušilni moči nasilja za domačimi zidovi, o duševno pohabljenih in ranjenih mladih fantih, ki se s pomočjo psihoterapevta učijo drugačnih vedenjskih vzorcev, kot so jim jih vcepili njihovi starši. Zgodba je pisana tekoče in razumljivo. Usode glavnih junakov prepričajo brez lažne patetike, mlademu bralcu, ki ima doma podobne probleme, pa je roman lahko v veliko pomoč.

Frančič, Franjo: Otroštvo

Spremna beseda Boris A. Novak. Ljubljana: Karantanija, 1996.

Ključne besede: družina, mladostniki, matere, nasilje, očetje, sinovi, smrt

Od 15. leta naprej

Frančič je brez dvoma najbolj reprezentativen slovenski pisatelj, ki ubeseduje problematiko nasilja v družini, pozna ga iz svoje lastne življenjske izkušnje, z njim se je v svoji družini srečal že v zgodnjem otroštvu kot žrtev nasilnega očeta, alkoholika, ki je sicer teroriziral celotno družino. To je pisatelja močno zaznamovalo za celo življenje. Travmatična doživetja iz otroštva, »žive, pekoče rane njegovega otroštva« pogosto ubeseduje in vedno znova podoživlja zlasti v svojih pripovedih za odrasle in za mladostnike, posamezne drobce pa lahko najdemo praktično v skoraj vsem njegovem pripovedništvu za otroke in mlade. Otroštvo je po besedah pisca spremne besede Borisa A. Novaka »*strašna pesem otroštva*, sinteza Frančičevega dosedanjega pisanja«. V teh kratkih zgodbah pisatelj popolnoma poruši v splošni zavesti še vedno precej prisoten mit idealiziranega srečnega otroštva. Otroštvo je knjiga o bolečem odraščanju, o otroku, ki je oropan svojega otroštva, saj je to zaznamovano z nasiljem, trpinčenjem, v njej Frančič odkrito in brezkompromisno ubeseduje najtemnejše plati odraščanja. Otrok vendarle hrepeni po varnosti, toplini, sprejetosti v družini, česar pa mu lastna družina ne more dati. Otroštvo je končno tudi knjiga o odpuščanju. Otrok lahko polno doživi otroštvo šele, ko odraste, ko zmore odpustiti očetu, ki je z nasiljem zaznamoval njegovo življenje, in mami, ki ni bila dovolj močna, da bi ga ubranila pred njim in se nasilju uprla.

Spominski prizori iz otroštva se menjavajo z dialogi sedaj že odraslega otroka z umirajočo materjo, ki jo obiskuje v bolnišnici, v znak svojega dokončnega odpuščanja ji želi pokloniti svojo prvo knjigo, knjigo za otroke, knjigo pravljic, ki je mati, žal, ne dočaka. In rojstvo lastnega otroka, hčerke, je priložnost za nov začetek, za drugačno otroštvo.

Fritz Kunc, Marinka: Modri pulover

Spremna beseda Azra Kristančič. Grosuplje: Partner graf, 2003. Vsebuje tudi: FRITZ Kunc, Žiga: Modri pulover: roman v stripu.

Ključne besede: bratje, družina, medsebojni odnosi, nasilje, sestre

Od 13. leta naprej

Pretrsljiva zgodba o nasilju v družini, ki je le na videz popolna. V resnici otroka trpita zaradi agresivnega očeta, ki ne prizna, da je alkoholik, njegova zaveznica pa je celo žena, ki si pred tem zatiska oči. Otroka nenehno poslušata očitke zaradi vsake napake, in kadar je oče slabe

volje, ju tudi fizično kaznuje. Zaradi nezaupanja staršev, ki nenehno dvomita, obtožujeta in sumničavo bdiva nad vsako izrečeno besedo, Ani in Kласu nenehno utrjujeta občutek krivde ter nezaželenosti. Roman problematizira nasilje v družini, ki je uničujoče za osebno rast, ali kakor pravi avtorica: »Potencialno briljantnim mladim ljudem so tako porezana krila in ubit duh že v najzgodnejših letih življenja.«

Hendry, Frances Mary: Chandra

Prevedla Anja Kokalj. Spremna beseda Vladimira Rejc. Ljubljana: Grlica, 2005.

Ključne besede: dekleta, drugačnost, družina, Indija, običaji, poroka

Od 13. leta naprej

Problemski roman se loteva še dandanes aktualnega problema dogovorjene poroke, ki ima svoje korenine v patriarhalni tradiciji indijske družbe. Pripoved ne želi biti poglobljena sociološka študija sodobne Indije in tudi ne njena kritika, temveč na primeru posameznika prikazana življenjska zgodba o pogubnih posledicah takšnih običajev. To je zgodba enajstletne deklice Chandre, ki se ji uspe s pomočjo močne volje, želje po samoohranitvi, naklonjenih posameznikov in ščepca sreče izviti iz krempljev tradicije ter si poiskati lastno življenjsko pot, ki pa je, žal, možna samo v tujini. Knjigo, ki je prejela kar nekaj literarnih nagrad, odlikuje psihološka motiviranost, prepričljivo zasnovana in izpeljana pripoved o odraščanju v posebnih razmerah ter psihološka verjetnost književnih likov, kar pa ni naključje, saj je utemeljena na resnični življenjski izkušnji.

Lötter, Elbie: To sem jaz, Anna

Prevedla Jasna Dovjak. Spremna beseda Bogdan Žorž. Ljubljana: Grad, 2008.

Ključne besede: posilstvo, spolnost, zlorabe

Od 15. leta naprej

Roman ubeseduje težko temo, problem spolne zlorabe v družini. Gre za avtobiografsko pripoved žrtve, zlorabljenega otroka, Anne. Avtorici je uspelo literarno prepričljivo ubesediti

problem, ki je kompozicijsko zasnovan kot prvoosebna pripoved že odraslega dekleta, ki ne more preboleti svoje boleče preteklosti – zaradi incesta uničenega otroštva in odraščanja. Roman se odlikuje s psihološko poglobljenostjo v čustvovanje, razmišljanja in dejanja glavne junakinje, ki se vrača domov, njen cilj pa je maščevanje očimu za trpljenje, ki ga je povzročil njej in njeni umrli polsestri. Anna se retrospektivno zazira nazaj v svojo preteklost, otroštvo in družino, pri čemer uspe avtorici prepričljivo prikazati mehanizme delovanja poškodovane družine, kjer je očim storilec, mati pa molči in s tem omogoča sprevrženo početje, zaradi katerega je otrok nemočna žrtev, ki sicer kliče na pomoč, a je nihče ne sliši. Roman je namenjen vsakemu razmišljajočemu najstniku, staršem in pedagogom. Pomembna dopolnitev sta tudi dve spremni besedi: prva O zlorabi otrok, avtorice Sharon Lewis, in druga, Slovenskemu prevodu na pot, izpod peresa priznanega slovenskega psihoterapevta Bogdana Žorža. Obe omogočata še dodatno razumevanje tega kompleksnega problema z željo, da bi bilo takšnih Ann čim manj.

Merrick, Anne: Nekdo je potrkal

Prevedla Irena Duša. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1998.

Ključne besede: družina, osamljenost, zloraba

Od 15. leta naprej

Roman, ki je pisateljičin prvenec, pretresljivo, prodorno in čustveno pripoveduje o zastrašenem, zlorabljenem in čustveno otopelem dvanajstletnem dečku, ki mu uspe ulti brutalnemu »očetu«, se podati na pot, na kateri ponovno odkrije prijateljstvo, se nauči sprejeti pomoč in končno najti svoj pravi dom ter resnico o sebi. Knjiga tudi zaradi svoje posebne zgradbe in načina pripovedovanja kar vabi odrasle in mlade bralce k razmišljanju, pogovoru in vnovičnemu branju.

Moškrič, Marjana: Ledene magnolije

Ljubljana: Cankarjeva založba, 2002.

Ključne besede: dekleta, ljubezen, mladostniki, zlorabe

Od 15. leta naprej

Knjiga je leta 2002 prejela nagrado večernica za najboljše izvirno slovensko leposlovno delo za otroke in mladino. Strokovna žirija je posebej izpostavila pripovedni svet Marjane Moškrič oziroma svet junakinje Ledeneh magnolij, katere problem je prikazan na izjemno subtilen in iskren način, brez poenostavljene sporočilnosti in moraliziranja. S prvoosebno Lucijino pripovedjo je avtorica Marjana Moškrič spretno izkoristila čustven naboj, ki ga tovrstna oblika pisanja omogoča, in se prek njega približala bralcu. Boleča zgodba glavne junakinje je pripovedovana v krčevitem jeziku, ki na pravih mestih prehaja že v nekakšno poetično zaklinjanje. Ob tem je socialnorealistični jezik posredovan s pravo mero in utemeljeno. S pomočjo jezika in drugih pripovednih elementov je avtorica uspela temno moro glavne junakinje razvezati v slutnjo svetlejše zarje. Ledene magnolije so namreč mladinski roman z močno izpostavljeno socialno tematiko, ki pripoveduje o neobičajnem odraščanju in o prekinjenem otroštvu, zaznamovanem s spolno zlorabo, ki je skrita v navzven zgledni družini. Ledene magnolije so literatura, ki briše meje med mladinsko in odraslo književnostjo, zato se ob njej še toliko lažje pogovarjajo mladi in odrasli bralci.

Pressler, Mirjam: Praske na laku

Prevedla Breda Pugelj. Maribor: Obzorja, 2001.

Ključne besede: krivda, mladostniki, nesoglasja, strpnost

Od 13. leta naprej

Prijazna starejša gospa, ki je bila prodajalka, je nekega večera po naključju opazila neznanca, ki je popraskal avto. Po pogovoru na policiji in po temeljitem premišljevanju je prišla do zaključka, da je povzročitelj verjetno mlad fant iz njenega bloka. Ker je imela sama težave s sinom, sklene, da bo fantu dala podporo in nekaj spodbudnih besed. Žal pa je mladenič v hudi stiski, ker so ga razkrili, starko zabodel. Pisateljica je napisala pretresljivo zgodbo o dveh ljudeh, ki ju pogubno združi usoda.

Rai, Bali: (Ne)dogovorjena poroka

Prevedel Janez Lavtižar. Ljubljana: Grlica, 2003.

Ključne besede: drugačnost, družina, ljubezen, očetje, predsodki, priseljenci, tradicija

Od 15. leta naprej

Gre za prvoosebno pripoved najstnika Mandžita, katerega družina se je preselila v Anglijo iz Indije in zaživela v 'umazani, pokvarjeni beli kulturi', kakor njihovo novo domovino imenuje junakov oče. Predvsem zaradi njega je življenje sikhovske družine v Angliji togo in nasilno, zapira se v vzvišenost in nad njim vlada nepopustljiv nadzor, o katerem najbolje priča prav običaj dogovorjenih porok. Zgodba je tako solidna sociološka študija, ki po eni strani govori o moči in nemoči sobivanja dveh različnih kultur, po drugi pa odkrita beseda o predsodkih indijskih priseljencev do Evropejcev. V tej luči besedilo beremo kot opozorilo, da sta za medkulturne napetosti odgovorni obe strani. Kljub problematiki medkulturnosti pa pripoved v prvi vrsti deluje kot izrazit psihološki in razvojni roman, torej kot izpoved o junakovem odraščanju, dozorevanju ter odkrivanju lastne življenjske poti.

Swindells, Robert: Sramota

Prevedel Jakob J. Kenda. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2000.

Ključne besede: dekleta, drugačnost, družina, nasilje, prijateljstvo, strah, verstva, zlorabe

Od 15. leta naprej

Večkrat nagrajeni Swindells je bil v devetdesetih eden najpomembnejših avtorjev problemskega romana, in v to območje spada tudi priljubljeni roman Sramota. Ta je zanimiv že po svojem slogu, ki je v slovenščino uspešno prenesen. Tudi prevod izraža neambiciozen jezik, meječ na pogovornega, s katerim se delo pravzaprav najbolj odločilno približa mladim. Bistvena za uspeh pripovedi je strukturno izražena dvojnost: prvoosebna pripovedovalca, Martha in Scott, si delita poglavja. Izmenjujoča se perspektiva seveda najprej služi okrepitvi napetosti, a obenem podpira tudi različnost junakov. Marthina družina namreč pripada izjemno strogi verski sekti, poleg tega pa njen dom bremeni tudi grozljiva skrivnost, Sramota. Scott pa je 'povsem običajni najstnik', ki se je priselil v njen okoliš in roman se predvsem zaradi njegovega razumevanja ter detektivske spretnosti konča optimistično. Obenem je opomin nestrpni verski gorečnosti, večkrat ošvrkne tudi sodobno potrošniško družbo, ki vsaj deloma pripomore k tovrstnim skrajnostim.

Vidmar, Janja: Baraba

Ljubljana: Mladinska knjiga, 2001.

Ključne besede: družina, mladostniki, nasilje, očetje, sinovi

Od 13. leta naprej

Roman je neolepšan, mestoma celo »surov« prikaz »prekletega« otroštva in mladosti, ki v bralcu pogosto vzbuja reminiscence na vzdušje v Frančičevih pripovedih o mučnem odraščanju, močno oddaljenem od mita srečnega in nekonfliktnega otroštva in mladosti. Zasnovan je kot prvoosebna pripoved šestnajstletnega Tizija, »pankrta« Tejča, uradno sicer Mateja Filipiča, ki odrašča v težavnih in napetih družinskih razmerah. Predvsem je fant žrtev nasilnega očima, ki ne terorizira samo njega, temveč tudi njegovo mamo, skratka celotno družino. Če je očim neke vrste mučitelj, pa je mati na neki način nemočna in slabotna žrtev, ki ne zmore obvarovati sebe in svojega otroka pred nasiljem za domačimi vrati in začeti novega, boljšega življenja, saj se boji izgubiti moža. V družini divjajo nenehni prepiri, padajo udarci, skratka divja pravcata družinska vojna z le občasnimi premirji. Tizi očima sovraži in prezira, pripravlja celo maščevanje, pa vendar si vseeno želi njegovega priznanja. Baraba, kot očim pogosto kliče Tizija, nima težav samo doma, temveč tudi v šoli, z vrstniki in zakonom. Za nepričakovan preobrat zgodbe poskrbi naključje – fizični spopad med očimom in materjo na blokovskem stopnišču. V času mamine odsotnosti, njenega zdravljenja v bolnišnici, Tizija čaka najodločnejši »dvoboj« v življenju, spopad z očimom, ki je njegov največji sovražnik.

Vidmar, Janja: Debeluška

Spremna beseda Vesna Markič. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999.

Ključne besede: mladostniki, dekleta, zlorabe, hrana, anoreksija, bulimija

Od 13. leta naprej

Roman je pretresljiva psihološka študija osnovnošolke Urše, ki v svojem razkošnem domu ne najde ljubezni in potrditve. Njen oče, znan pisatelj, se ne zmeni zanjo, mati, nekdanja manekenka, pa je hladna in tiranska ženska. Hoče, da bi tudi njena hči Urša postala slavna

manekenka. Urši predpisuje shujševalne diete, nadzira njeno telesno težo in se posmehuje njeni postavi. Urša trpi, strada, se prenažira, bruha. Ujeta je v peklenški krog anoreksije in njeno življenje je ogroženo.

Voigt, Cynthia: Nož v škornju

Prevedla Tina Mahkota. Spremna beseda Diana Zajec. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997.

Ključne besede: dekleta, družina, mladostniki, nasilje, spolnost, zlorabe

Od 15. leta naprej

Pretrsljiva zgodba o grozljivosti spolne zlorabe izpoveduje grozo mladega dekleta, ki se zaradi vsiljivega očima oprime zadnje rešitve, lovskega noža. Težko, skoraj nemogoče ji je prebiti zid molka in sramu, mama in učitelji ji preprosto ne verjamejo oziroma nočejo verjeti.

LJUDSKE PRIPOVEDI – MOŽNOST POGOVORA O NASILJU

Ljudske pripovedi tudi danes ostajajo privlačne in vabljive tako za otroke kot za odrasle. Niso plod domišljije enega samega človeka, temveč so se presejale skozi mnoge ljudi, zato toliko laže prinašajo temeljna človeška spoznanja. Preprosto govorijo o ljubezni in sovraštvu, dobroti in hudobiji, osamljenosti in sprejetosti, pogumu in strahopetnosti, radodarnosti in skoposti, premišljenosti in nepremišljenosti, sreči in nesreči, pameti in neumnosti, pravici in krivici, plemenitosti in zlobi ... Seznanjajo nas z osnovnimi človeškimi situacijami: rojstvom, smrtjo, staranjem ... Lotevajo se temeljnih vprašanj človeka: kdo smo, od kod prihajamo, kaj potrebujemo za srečo? Sprašujejo o smislu in nesmislu. V njih se srečamo z modrostmi in spoznanji številnih generacij. Ker govorijo v simbolnem jeziku, nam v različnih starostnih obdobjih in življenjskih okoliščinah razkrivajo različne pomene. Otrok oz. mladostnik jim sledi glede na svojo življenjsko izkušnjo.

Navadno v ozadju ljudskih pripovedi stoji neka temeljna duhovna vrednota (ko npr. »učijo« spoštovanja do samega sebe, učijo tudi spoštovanja do drugega). V njih lahko najdemo pravno in etično raven. V svojem bistvu se dotikajo človekovih in otrokovih pravic ter pravičnosti. V svoji moralnosti so zelo trdne. Mnoge ljudske pripovedi neločljivo spajajo realni svet z nevsakdanjim, čudežnim – to je zelo blizu pogledu otroka, ki si želi čudežev, da bi ga rešili stisk (pričakovanje od odraslih, da ga varujejo in mu pomagajo reševati probleme). Mnoge ljudske pravljice se končajo srečno: zlo je premagano ali kaznovano, najšibkejša oseba, žival ... dobi moč in srečo, pravičnost, srčnost, sočutje je nagrajeno ... Pravljичne osebe so preproste, dobre ali slabe, grde, lepe, bogate, revne, srečne, nesrečne ... Dobro je nagrajeno, hudobija je kaznovana. V stiski se zgodi čudež ali pa se pojavi pravljичno bitje, ki priskoči na pomoč oz. stisko razreši in žrtev še dodatno nagradi ... To spodbuja zaupanje vase, v soljudi in v pravičen ter varen svet.

Ljudske pripovedi so lahko priložnost za bogato komunikacijo. Že res, da ljudske pripovedi govorijo o nekih ljudeh, svetu in pojavih v njem, a v vsem tem se otrok oz. mladostnik lahko sreča s sabo, z drugimi, z različnimi pojavi in problemi ter z različnimi načini njihovega reševanja. Ob poslušanju pripovedi lahko prepozna različna čustva, ki jih doživlja tudi sam: žalost, veselje, jezo, strah, pogum, zaskrbljenost, čustva samozavedanja, ljubosumnost ... Sreča se s preprostimi odzivi imeti rad, ne marati. Ob poslušanju ali branju ljudskih pripovedi

otrok oz. mladostnik spoznava življenje v polni raznolikosti, o njem razmišlja, se uči empatije in spoznava različne načine reševanja problemov.

Seveda ljudske pripovedi odražajo čas, v katerem so nastale: npr. kažejo neenakost družbenih slojev, razmerje med spoloma in razmerje ekonomske moči, patriarhalne odnose, nasilje v družbi ... Vendar nas s svojo simbolno govorico nagovorijo in spodbudijo k razmišljanju ter prepoznavanju različnih pomenov za nas same, tukaj in zdaj ... Ljudske pripovedi otroka ali mladostnika ne podcenjujejo, temveč ga jemljejo resno, priznavajo težave, konflikte in nakazujejo rešitve problemov.

Lahko so odlično izhodišče za pogovore z otroki in mladimi, kako smo jih doživeli, razumeli, kaj nam sporočajo, kaj se nas je dotaknilo, kaj je prav in kaj ni ... V njih je prikazanega mnogo nasilja, ki je po navadi kaznovano. Res je, da je velikokrat kaznovano z nasiljem (npr. s smrtjo) – mlajši, ko so otroci, bolj moramo poudariti, da gre za simbolne pomene v smislu nične tolerance do nasilja (treba ga je ustaviti in podpreti nemočne). Otroke in mladostnike spodbudimo k razmišljanju in pogovoru o tem, kako je v realnem življenju mogoče reševati težave z nenasiljem in nenasilno komunikacijo.

Izpostavila bom le nekaj ljudskih pripovedi iz posameznih zbirk. Izbrala sem ljudske pripovedi, ki so primerne za najmlajše, lahko pa jih uporabimo tudi za delo s starejšimi otroki. Za mladostnike v tretjem triletju in srednješolce priporočam knjige: *Tisoč in ena noč*, (MKZ, 2010), *Stare grške bajke* (Eduard Petiška, MKZ, 2001), *Ruske pravljice* (Aleksander Nikolajevič Afanasjev, MKZ, 2007), *Pripovedke* (E.T.A. Hoffmann, MKZ, 1996), *Italijanske pravljice* (Italo Calvino, MKZ, 1997) in ljudske pripovedi različnih narodov iz vsega sveta iz Zbirke Zlata ptica. Gotovo je izbor odvisen predvsem od odraslega, ki vodi pogovor, in udeležencev. Dobro je, da izberete pripovedi, ki se vam zdijo močne in nagovarjajo vas in »vaše« otroke.

V splošnih¹¹ in tudi mnogih šolskih knjižnicah je bogata izbira ljudskih pravljic, priporočamo pa tudi obisk pripovedovalca/pripovedovalke¹² v razredu.

---

¹¹ Podatki o vseh slovenskih splošnih knjižnicah so dosegljivi v *Katalogu ponudbe kulturno-umetnostne vzgoje Kulturni bazar 2011/2012* ter na spletni strani www.mk.gov.si v rubriki Kulturna vzgoja in Kulturni bazar.

¹² V *Katalogu ponudbe kulturno-umetnostne vzgoje Kulturni bazar 2011/2012* najdete več informacij o Pripovedovalskem Varieteju in Zavodu Zlata ptica, ki sodita med vrhunske ponudnike pripovedovanja ljudskih pravljic.

Mamka Bršljanka

Pravljice s celega sveta. Izbrala in prevedla Kristina Brenkova. Ilustrirala Ančka Gošnik Godec. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba, 1999.

V tej zbirki so zbrane pravljice, ki jih lahko beremo že najmlajšim. Prav vse pa lahko uporabimo kot izhodišče za pogovor tudi z večjimi otroki ali mladostniki. Srednješolci bodo sami izbrali pravljico in sami predlagali, kako jo lahko povežemo s pogovorom o nasilju.

Zajček in repa

Ruska pravljica

Od 3. leta naprej

Pravljica govori o zajčku, ki je imel sredi hude zime srečo in našel dve repi. Ko je pojedel eno, se je domislil, da je morda lačen tudi osliček. In mu jo je odnesel. A oslička ni bilo doma, ker je odšel iskat hrano. Zajček mu je pustil repo na mizi. Osliček je zunaj našel krompir in se najedel. Ko je prišel domov in našel repo, je pomislil, da tako močno sneži, da je morda lačno jagnje ter mu odnesel repo. In tako se v pravljici zgodi, da jagnje odnese repo srni in srna jo odnese spet zajčku. O, kako je bil srečen zajček, ko se je naslednje jutro zbudil in našel repo. Pomislil je, da mu jo je gotovo prinesel kak dober prijatelj. Pravljica govori o krogu prijateljstva, o tem, kako s tem, ko delimo, smo sočutni, pridobimo vsi. Ob tej pravljici se lahko pogovarjamo o tem, kaj lahko storimo za druge, kako se ob tem počutimo, o skrbi zase in za druge ...

Zajčkov strah

Afriška pravljica

Od 3. leta naprej

Ta kratka pravljica govori o zajčku, ki se je ustrašil svoje sence. Tekel je in tekkel pred njo ... Kako ga je bilo strah. Ko se je ves utrujen skrnil v grmovje, je senca izginila. Kako si je oddahnil: »Kakšna sreča, da imam tako urne noge!« Pravljica spodbuja pogovor o tem, kako se doživljamo in kako pomemben je občutek, da smo v redu, da se zmoremo postaviti po robu hudim rečem. Da je prav, da smo dejavni ... Lahko spregovorimo o občutjih moči in nemoči, o doživljanju sebe in drugih.

O veliki repi

Ruska pravljica

Od 3. leta naprej

Ta znana ljudska pravljica o repi velikanki, ki je dedek ni mogel izruvat, pa mu je priskočila na pomoč babica, nato vnučka, nato psiček, nato muca in na koncu še miška, da so lahko skupaj potegnili repo iz zemlje, govori o sodelovanju in pomoči drug drugemu. O tem, kako vsak lahko pomaga na svoj način in da vsak prispevek (čeprav si majhen kot miška) šteje. Pravljica bo morda spodbudila pogovor o tem, kdaj in kako prositi za pomoč, kako si lahko pomagamo, kako smo v tem različni, v čem smo si podobni, o tem, da vsak kdaj potrebuje pomoč, da je sodelovanje dobro. Če bi se o pravljici pogovarjali denimo s srednješolci, bi lahko spodbudili pogovor o tem, kako se počutimo, kadar nam je težko, ali zmoremo zaprositi za pomoč, komu zaupamo, znamo prisluhniti drug drugemu. Še tako drobna in preprosta pravljica lahko spodbudi pogovor o nas in našem doživljanju. Hkrati pa lahko spregovorimo o vrednotah.

Kdo se je ustrašil

Albanska pravljica

Od 3. leta naprej

Pravljica govori o babici, vnučki, petelinčku in miški, ki so se vsak s svojim vedrom odpravili po vodo. Zapihal je veter in zazibal jablanin vrh, tako da je jabolko padlo na zajčka, ki je spal pod drevesom. Zajček se je tako prestrašil, da je pobegnil in se zaletel v babico, babica je od strahu padla in razlila vso vodo. Nato se je zajček zaletel v vnučko. O tudi ona je padla in se prestrašila. Zajček pa še bolj in je še bolj teklen in se zaletel v petelinčka. Petelinček je od strahu zakikirikal in tudi on spustil vedrce. Ko je miška zagledala, kako zajec teče proti njej, se je skrila v luknjo. Vsak po svoje je razmišljal o dogodku: babica je mislila, da se je rešila pred medvedom, vnučka, da se je rešila pred volkom, petelinček, da se je rešil pred lisico, miška pred strašanskim mačkom ... Zajček pa si je mislil, ko se je zaril v kup listja: *'No, kako sem se namučil! In kako so tekli za menoj, kako so se metali za menoj! Komaj sem se rešil!'* Zgodba lahko spodbudi pogovor o krogu nasilja, o strahovih (koga in česa nas je strah, kako smo v tem različni), o doživljanju sebe v trenutku groze in o doživljanju sebe, ko se situacija

pomiri, o občutku moči in nemoči. O tem, kaj strah povzroči in kako takrat ravnamo. O načinih, kako lahko strah zmanjšamo, opogumimo samega sebe, kaj lahko storimo. Otroci in mladostniki imajo veliko idej, kako bi lahko pomagali sebi in drugim. Ko delimo svoja razmišljanja, lahko slišimo kaj novega ali pa bolje uzremo sami sebe in druge.

Babica pripoveduje

Slovenske ljudske pripovedi. Izbrala in uredila Kristina Brenkova. Ilustrirala Ančka Gošnik Godec. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba, 1999.

V tej knjigi nekatere pravljice niso zapisane najsočneje, zato je morda bolje, da jih pripovedujemo po svoje, slikoviteje ...

Rusica pregnala grdinico iz lisičje hišice

Rezijanska pravljica

Od 3. leta naprej

To pravljico marsikdo pozna. Medtem ko je botrica lisica prala perilo, se je v lisičino k malim lisičicam naselila grdina. In nikakor je ni mogla pregnati. Grdinica je le zarenčala »grgrgrh«. Se je prestrašila lisica in tarnala. Mimo je prišel volk in ji hotel pomagati. Pa ni šlo. Sta tarnala oba. Potem je prišel medved. Spet ni šlo. So tarnali in se bali vsi trije. Pa je prišel zajček. Tudi ni šlo. So tarnali vsi štirje. In na koncu je prišla rusica – rdeča mravljica (najmanjša in najšibkejša) in pregnala grdino. Ta pravljica lahko spodbudi pogovor o različnih osebnostnih značilnostih (volk je poskušal s strašnostjo, medved – očetovska figura z velikostjo, zajček – poskočen in hiter z lepo besedo in rusica, iz katere so se norčevali, da je majhna in nemočna, z majhnim pikom ... Spregovorimo lahko o različnih načinih soočanja s strahom, o sodelovanju, upoštevanju vsakega posameznika, občutjih tistega, ki je nasilen (Le kako se je počutila grdina?) ... Pravljica je primerna tudi za dramski prizorček, vsak se lahko preizkusi v različnih vlogah: npr. otrok, ki je plašen in miren, poskuša odigrati strašno grdino (seveda le, če želi), otrok, ki težko uporablja vljudne besede, se preizkusi v vlogi zajčka, otroci, ki so zelo pogumni, v vlogi majhnih lisičic. Starejši ko so otroci, lažje bodo

samostojno na svoj način »obravnavali« pravljico (npr. srednješolcem je lahko pravljica spodbuda za pisanje kratke zgodbe o nasilju).

O povodnem možu

Prekmurska pravljica

Od 5. leta naprej

Tudi to pravljico poznamo skoraj vsi odrasli v Sloveniji. Govori o dečku, ki je kljub prepovedi staršev šel plavat v reko. Rešil ga je povodni mož, ki je vsakega utopil, ki je padel v vodo, a ta deček mu je bil neznansko všeč. Kdo od nas se ne spomni podob Ančke Gošnik Godec ali pa lastnih podob steklene sobe, srebrne sobe, zlate sobe, biserov ... Vsega bogastva. In vse to ni bilo dovolj, da bi se deček potolažil. Zaradi dečkove nesreče ga je povodni mož odnesel nazaj na nabrežje. Pravljica lahko spodbudi pogovor o navezanosti na družino, upoštevanju dogovorov, o tem, da materialne dobrine ne morejo nadomestiti naših potreb (velikokrat je tako, da imajo otroci oz. mladostniki mnogo reči, ki jih želijo, a (pre)malo tega, kar potrebujejo) ... Morda bomo pogovor lahko razširili na varno in nevarno okolje, na občutke sprejetosti in nesprejetosti, razumevanja in nerazumevanja. Povodni mož je zanimiv lik, ki lahko spodbudi razmišljanje o njegovem nasilju, osamljenosti, dobrosrčnosti ... Lahko se pogovarjamo o tem, zakaj so nekateri ljudje nasilni, kdo jim lahko pomaga, kako lahko zaščitimo sebe. Ta mali deček je vztrajal pri svojih potrebah. Na neki način se je postavil sam zase.

Desetnica

Od 9. leta naprej

Tudi to pravljico z žalostnim koncem odrasli poznamo. Govori o časih, ko so imele družine kljub revščini še veliko otrok. Verjeli so, da mora deseti otrok od doma – sam svojo srečo iskat. Ob njej se lahko pogovarjamo o odnosu staršev do otrok, o situacijah, ko ti je zelo hudo in ti nekdo priskoči na pomoč (Desetnici so svetovala drevesa), in o tem, kako je, ko te starši spregledajo, te ne vidijo, ne slišijo ... Te ne zmorejo sprejeti takšnega, kot si. Te ne spoštujejo. Lahko spregovorimo o spoštovanju, občutku lastne vrednosti (vsak otrok potrebuje na tisoče izkušenj in pogovorov z občutkom, da je v redu, da lahko misli in čuti po svoje ...

da bo razvil dobro samopodobo in samospoštovanje). Lahko se dotaknemo tudi pogovora, kako pa mi v skupini, v razredu vidimo drug drugega. Se slišimo?

Lonček, kuhaj

Najlepše slovanske ljudske pripovedi. Izbrala in prevedla Kristina Brenkova. Ilustrirala Ančka Gošnik Godec. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba, 2001.

Divji labodi

Ruska pravljica

Od 6. leta naprej

Pravljica pripoveduje o deklici, ki je morala čuvati bratca, medtem ko sta šla oče in mati na semenj. Deklica se je igrala s prijatelji in na bratca čisto pozabila. Prileteli so divji labodi in odnesli bratca. O, kako se je ustrašila. Hitro je šla za labodi, da bi ga našla. Prosila je za pomoč pečico, ki ji je rekla, naj najprej poskusi njen kruh, vendar je deklica rekla, da doma jedo drugačen – boljši kruh. In pečica ji ni hotela pomagati. Nato je prosila za pomoč jablano, mlečni potok, ježa ... A vsak je želel, da najprej nekaj naredi. Ker ni hotela, ji niso pomagali. Svojega bratca je našla sama, a ko je z njim bežala domov, so labodi leteli za njima. Spet je vsakega posebej prosila za pomoč (mlečni potok, jablano, pečico ...). In spet so hoteli, da najprej poskusi, mleko, jabolko, kruh ... Vse je poskusila in na koncu srečno prišla domov, še preden sta se mama in oče vrnila domov. Ta pravljica odpira različne teme: odgovornost staršev, ki skrb za mlajšega otroka prelagajo na starejšega, pogojevanje, sodelovanje (pripravljenost nekaj storiti, da potem tudi nekaj dobiš ...), samostojnost, odvisnost, strah za bližnjega in strah pred starši, srečna naključja, prevzemanje odgovornosti ...

Zajčkova hišica

Ruska pravljica

Od 5. leta naprej

Ta pravljica je malce podobna pravljici Rusica pregnala grdinico iz lisičje hišice. Zajček se je odločil zgraditi hišico iz lubja, lisica pa si je zamislila, da bo zgradila palačo iz ledu. Ves čas se je norčevala iz zajčka, da je njegova kočura dolgočasna, njen kristalni dvorec pa je najlepši pod soncem. A sčasoma je sonce stopilo lisičin dvorec. In potem se je lisica kar naselila v zajčkovo hišico in ga ni več spustila noter. Zajček je bil ves iz sebe, ulile so se mu debele solze. Čez nekaj časa je ugotovil, da mu jok ne bo pomagal in se je odpravil na pot po pomoč. Zdelo se mu je, da ima vsaka žival nekaj, s čimer se lahko brani: medved mogočne šape, volk ostre zobe, oven trde roge, on pa nič – le zajčje solze. Ko je tako jokal, je mimo prišel pes, ki mu je hotel pomagati, a ni šlo. Lisica pa je le zakričala: »U, u, u, poskočila bom, bajto podrla, vaju zadušila.« In se je pes tako ustrašil, da je bil čisto iz sebe. Opravičeval se je zajčku, ker mu ni znal pomagati. Nato je mimo prišel oven in spet podobno. Nato pa je prišel petelinček. Zajček mu je potožil in povedal, da mu pes ni mogel pomagati, pa tudi oven ne ... A petelinček – petelinček pa je sfrčal na streho in zakikirikal na ves glas in zapel strašljivo pesem. Lisica se je tako prestrašila, da je za vedno zbežala. Zajček in petelinček pa sta skupaj zaživela v bajtici in prijateljevala, dokler sta živela. Zgodba spodbuja pogovor o strahu, prijateljstvu, o uspešni in neuspešni pomoči, o sodelovanju, o prevzetnosti, o različnih načinih ustrahovanja ...

Čudežni mlinček

Ljudske pripovedi s celega sveta. Izbrala in na novo povedala Anja Štefan. Ilustrirali Zvonko Čoh, Jelka Godec Schmidt, Ančka Gošnik Godec in Marjan Manček. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba, 2002.

Lisica pastirica

Norveška pravljica

Od 3. leta naprej

Pravljica govori o ženici, ki je imela lepo čredico krav, koz in ovc. Iskala je pastirja. Najprej se ji je za pastirja ponudil medved, pa se je ženici zdel pregrob. Potem se ji je ponudil volk. Tudi on se ji je zdel pregrob. Nato je prišla lisica, vsa medena in sladka. In ženička je izbrala njo za pastirico. Lisica je v nekaj dneh pojedla vse živali. Ko jo je ženica spraševala, kje so

živali, pa je lisica le prepevala. Na koncu je lisica pojedla še vso smetano in takrat je ženica ugotovila, da je lisica vse živali pojedla. Takoj jo je nagnala. Ob tej pravljici se lahko pogovarjamo o zaupanju, o tem, kako včasih sodimo ljudi na prvi pogled in se lahko zmotimo, o učiteljih, o dobrih načinih vzgoje, o tem, kdaj nam je dobro in kdaj ne ...

O osličku, ki je šel pogledat svet

Angleška pravljica

Od 3. leta naprej

Pravljica govori o osličku, ki je bil rojen na nedeljo. Angleži verjamejo, da če si rojen na nedeljo, te vedno spremlja sreča. In tako je bilo tudi s tem osličkom. Ko je mama odšla na delo, se je odpravil v svet. Hodil je, hodil in gledal na vse strani. In je srečal čarovnico, ki ga je hotela kar takoj vreči v lonec. A ko ga je prijela za ušesa, jo je tako speklo, da ga je takoj spustila in je rekla: »Kako pečeš! Ooo, že vidim, ti nisi zame! V nedeljo si prišel na svet!« In osliček je prikimal: »Ja, ja, v nedeljo,« in – cika, coka, cika, coka – šel lepo naprej. Pa je srečal divjega moža in se je spet ponovilo, na koncu je osliček »cika, coka, cika, coka – šel lepo naprej.« Nato so ga obstopile hudobne vile. In spet je šel lepo naprej in se na koncu dneva srečno vrnil domov. Mama je bila huda, mu dala večerjo ter ga poslala spat. Ta ljubka pravljica je primerna, da jo povemo za spodbudo. Vsak človek se počuti dobro, če ima občutek, da je varen, da ima srečo. In pogovor lahko obrnemo v smer, kaj lahko naredimo, da nam po dežju zasije sonce. Na koga se lahko obrnemo, kako se lahko izognemo nasilju. Večji, kot so otroci, več bodo imeli idej, kako se nasilju postaviti po robu. V takem pogovoru bomo morda prepoznali otroka, ki ima težave v zvezi z nasiljem in zanj poiskali primerno pomoč.

O miški, ki je pela

Pravljica Indijancev Tonkawa

Od 3. leta naprej

Pravljica govori o pogumni miši, ki je imela mladičke. Ves čas jo je nadlegoval kojot, da naj še njemu prepeva tako kot otrokom. A miš je bila pogumna in se mu je uprla in mu na koncu z vsemi mladički ušla kdovekam. Tam še vedno poje, mladički pa poplesavajo. Ta drobna pravljica bo morda spodbudila pogovor o močnih ženskah – materah, ki najdejo moč in se zmorejo upreti nasilnežem ter znajo in zmorejo poskrbeti za svoje otroke. In tudi o tem, zakaj

včasih odrasli ne znamo in ne zmoremo dobro skrbeti za otroke. Mladi velikokrat bolj razumejo odnose in dinamiko v družini, kot se nam »vzgojiteljem« zdi.

Uboga žabica

Nanajska pravljica

Od 6. leta naprej

Nekoč je živela starka, ki je imela vnučko, psičko in drobno zeleno žabico. Vnučko je imela najrajši, za njo je dobro skrbela, psičko in žabico pa je zanemarjala. Morali sta opravljati najtežja dela v hiši. Psička in žabica sta trpeli in nekega dne v žalosti sedli skupaj, zajokali in zapeli:

»Svetla lunica v temi!

Glej, kako se mi godi!

Tiho spusti se do mene,

stran me nesi in me skrij,

stran me nesi in me skrij.«

In luna ju je uslišala. Spustila se je z neba, ju pobožala in vzela k sebi. Starka je bila jezna, ko je to opazila. Nihče ni več delal namesto nje. Le od daleč je lahko opazovala žabico in psičko, ki sta se veselo igrali. Pravljica govori simbolno o »nasilnih« starših in o želji vsakega zlorabljenega otroka, da bi prišel nekdo, ki bi ga vzel v naročje in mu pomagal. V pravljici se zgodi čudež, kdo pa nam lahko pomaga v realnem življenju?

Teliček

Židovska pravljica

Od 3. leta naprej

Ta pravljica je v nekaterih značilnostih zelo podobna Slovenski pravljici O kači z belo kronico, a v drugih ravno nasprotna. Slovenska pravljica govori o otrocih, ki so sami doma in hrano delijo s kačo. Zaradi dobrote in sočutja se v hišo naseli bogastvo, ko kača odvrže svojo kronico. Ta pravljica ravno tako govori o vdovi, ki je imela veliko otrok in je morala na delo, otroci pa so bili sami doma. A vsakokrat, ko so sedli k mizi, je prišel teliček in najmlajši

deklici vse pojedel. Deklica ga je prosila, da naj pusti njeno hrano, a teliček – kot da je ni slišal. Prosila je bratce in sestrice, naj ji pomagajo. A bratci in sestrice so se telička bali in tudi sami jokali. Prosili so mamo za pomoč, a mama je morala na delo. In tako je mala deklica dan za dnem ostajala brez hrane. Nekega dne pa ji je bilo dovolj. Ko se je teliček spet pripodil izza peči, je prijela žlico in ga mahnila po glavi. In v tistem hipu se je teliček spremenil v kup zlata. Otroci so se čudili, niso vedeli, kaj je to, ko se tako lepo blešči. Mati pa je hitro spoznala, da so v hišo dobili zaklad. Pravljica na simbolni način govori o tem, kako se postaviti zase. Seveda ne s silo, gre za to, da rečeš dovolj, NE! Spodbuda za pogovor, kajne?

Za devetimi gorami

Slovenske ljudske pravljice. Izbrala in priredila Anja Štefan. Ilustrirala Ančka Gošnik Godec in Zvonko Čoh. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba, 2011.

Fižolčki

Od 3. leta naprej

Pravljica govori o možu in ženi, ki sta si močno želela otrok, pa jih nista mogla dobiti. Nekega dne je žena kuhala fižol in si je želela, da bi fižolčki postali otroci. Razmišljala je o tem, kako lepo bi skrbela zanje, kako rada bi jih imela ... Ni še do konca izrekla teh besed, že so fižolčki začeli skakati iz lonca. V kratkem je bila vsa hiša polna otrok. Najprej je bila žena zelo srečna, potem pa je vsak otrok nekaj hotel. Eden je želel hrano, drugi, da ga pestuje, tretji je bil žejen, četrti se je hotel igrati in tako vsi po vrsti. Vsak je nekaj prosil ... Ta uboga žena ni vedela, kam naj se obrne. Vse je vekalo, ona pa sama za vse. Ko ni mogla več, je zakričala: »Zadosti!« in zapodila otroke iz hiše. In spet so postali fižolčki. Hiša je bila spet prazna in pusta. O, kako je bilo ženi žal, jokala je in jokala in si mislila, kako je ravnala narobe. Tedaj pa se je izpod mize oglasil otrok, ki se je skrtil. Vzela ga je v naročje, ga poljubljala, vsa srečna je bila. In od takrat dalje sta ga imela mož in žena rada – lepo sta skrbela zanj. Ta pravljica spodbuja pogovor o ravnanju staršev, ljubezni in nasilju, povezanem z nemočjo in neznanjem. O tem, da se da ravnanje tudi spremeniti. Starši z otroki ravnajo podobno, kot so njihovi starši. Nasilje se prenaša iz generacije v generacijo. Potrebno je veliko poguma, da se odločiš prekiniti krog nasilja. Pri tem lahko članom družine pomagajo strokovnjaki.

Kača pod kamnom

Od 6. leta naprej

Pravljica govori o možu, ki je rešil kačo pred smrtjo, rešil jo je izpod kamna, za plačilo pa ga je hotela kača pičiti. Rekla mu je, da je svet pač tak – krivičen. In mož jo je komaj preprosil, da vprašata koga, kaj meni o tem. Najprej je bil za sodnika star pes. Poslušal je zgodbo in rekel, da je svet zares krivičen: vse življenje je stregel gospodarju, ko se je postaral, pa ga je ta nagnal. Mož je spet ves prestrašen prosil kačo, da še enega prosita za sodnika. Srečala sta konja. Poslušal je njuno zgodbo in pritrnil kači, da je svet res krivičen: vse življenje je služil graščaku, ko se je postaral, pa so ga pretepli in nagnali z gradu. Kača ga je hotela pičiti, a mož jo je preprosil, da še enega mimoidočega prosita za sodbo. Srečala sta lisico, ki je možu rekla, da mu bo pomagala, če ji bo dal zvečer dve kokoši. Seveda, mož ji je v stiski obljubil, da ji bo dal vse kokoši. Saj je človeško življenje več vredno kot pa kurje. In so šli – kača, mož in lisica do tiste luknje. Lisica je prosila kačo naj gre noter, da vidi, če je bila res pod kamnom. In sta spet zvalila kamen nanjo. In tako je lisica rešila moža pred kačo. A mož? Ko je prišel domov, je ženi pozabil povedati, kaj je obljubil lisici. Zaspal je. Ko je lisica prišla po kokoši, jo je žena nadrla in jo napodila od hiše. Zato lisica še danes hodi k hišam ljudi in krade kokoši. Kača pa je morda še vedno pod tistim kamnom. Ta zgodba je močna in odpira pogovor o pravičnosti, hvaležnosti, pomoči, zavezništvu, o nasilju ... Zelo primerna je za srednješolce.

Steklena gora

Od 9. leta naprej

Ta zgodba pripoveduje o grofu, ki je imel v neki sobi naslikane vse najlepše princese sveta. Eno sobo pa je zaklepal, kajti notri je imel naslikano princeso s steklene gore. To je poskušal dobiti zase. Imej je tudi sina v primernih letih za ženitev. In ta sin je nekega dne, ko očeta ni bilo doma, pokukal v to sobo in se zaljubil v naslikano princeso. Poklical je svojega najboljšega hlapca, počakal na očeta in se s hlapcem odpravil po princeso. Hlapec je mladeniču vso pot pomagal, da sta prišla do steklene gore, kjer sta se s princeso zaljubila. S pomočjo različnih čudežev so ušli pred čarovnikom, ki je imel princeso za svojo. Ko so se vračali domov, je hlapec slišal v začaranem gradu, da bo oče skušal ubiti sina. Slišal je tudi, da bo on okamenel, če bo to poskušal povedati mladeniču. In res se je tako zgodilo. Ko se je hlapec spremenil v kamen, je bil mladenič ves iz sebe. Oče je popil zastrupljeno vino, ki ga je namenil sinu, in umrl. Mladi grof in princesa sta se poročila. Čez slabo leto se jima je rodil

sin. In neke noči se je mlademu grofu sanjalo, da mora sinka odnesti h kamnu (hlapcu) ter da mora na kamen kapniti sinkova kri. Če kapne, kamen oživi. Tako žive so bile te sanje, da je sinka res žrtvoval. Komaj hlapec spet oživi, pogleda mrtvo dete in pravi: »*Kaj jaz! Kaj jaz!*« *Ta otrok naj spet živi!*« Dvignil ga je v zrak in prosil za njegovo življenje. In v otroka se je spet vrnilo življenje. O, kolikšno veselje je zavladelo na gradu. Vsi so se veselili in pripravili so gostijo, tako, kot je še ni bilo.

Ta močna čudežna pravljica odpira vrsto vprašanj: o odnosu očeta in sina, o odnosu mladeniča in hlapca, o odnosu med princeso in mladim grofom, o čarovniku, ki je princeso zaprl in ji ni pustil oditi, o ljubezni, intuiciji, morda govori o tem, da moramo slediti svojemu notranjemu jazu, če želimo odrasti. Morda o tem, da moramo kot starši znati najprej poskrbeti zase (in seveda ne kot stari grof na račun otrok), da bi lahko dobro skrbeli za otroke ...

V knjigi **Za devetimi gorami** se skriva še mnogo pravljič, ki so lahko tema za pogovor o nasilju: Zajec in jež, Lačni volk, Bolan tazdravga nese, Tista od Katre, Kako je volk lovil ribe, Pes in volk, Gozdna pojedina, Kako so tudi starci lahko v pomoč, Divji mož in huda muca, V kačo zakleto dekle, O treh sinovih in mucku, Kako je šel fant po hudičevo volno na stekleno goro, Te že vidim, te že vidim, O pustu in zakletem gradu, Od mlinarja, kovača in hrastarja, Zakleti grad, Od lintverna, Trije zakleti bratje in sestra, Deklica brez rok itd.

S FILMOM K OBRAVNAVI NASILJA V DRUŽINI

Film je umetnost, ki je blizu otrokom in mladim. Pripoveduje jim o svetu in njih samih, kot umetnost podob pa izraža tudi tisto, kar je neizrekljivo. Prednost filma je tudi skupno doživljanje. Učitelji in učenci, morda tudi starši, si hkrati delijo izkušnjo ogleda v zatemnjeni kinodvorani. Mladi ogleda filma ne doživljajo le kot učenje, ampak kot skupno doživetje, ki lahko poveže ves razred. Dober film se nas čustveno dotakne, vzdrami naše predstave o svetu in nas samih. Otrok se vživlja v zgodbo na filmskem platnu, sočustvuje z junaki, premišlja o njihovih odločitvah. Po ogledu mu pustimo, da sam izrazi svoje občutke, doživljanje zgodbe, da pripoveduje o prizorih, ki so se ga dotaknili, o junakih, ki so mu bili všeč. Skozi film se otrok lažje izrazi tudi svoja čustva in razmišljanja. Prek junaka lahko spregovori o svojih strahovih, veselju, o tistem, kar ga vznemirja ali mu daje moč.

Strokovni delavci lahko ogled filma izkoristijo za pogovor z učenci o mnogih drugače zamolčanih temah. V nabor smo zato poskušali zajeti filme, ki neposredno spregovorijo o psihološkem, čustvenem ali fizičnem nasilju v družini, pa tudi take, ki se dotikajo medvrstniškega in družbenega nasilja. O odnosih, ki so skrenili s poti svojega bistva, je včasih lažje spregovoriti skozi podobo tistega, kar se nam zdi prav. Številni filmi tako govorijo o iskanju ravnotežij v sicer zdravih odnosih, razmišljajo o pozitivnih rešitvah težav v naših razmerjih. Kot vsak je tudi ta nabor omejen. Prednost smo dali tistim kakovostnejšim delom, ki se v sporočilnosti in filmski upodobitvi ne zadovoljujejo s hitrimi in stereotipnimi klišeji ter ne ostajajo zgolj na površju. V izbor smo zajeli filme, ki imajo distributerja v Sloveniji in so podnaslovljeni (oz. sinhronizirani), saj je pomembno, da mladi film razumejo in vidijo na kakovostni projekciji v kinematografu. Za mnoge od filmov v naboru je na voljo tudi pedagoško gradivo, ki strokovnim delavcem podrobneje predstavlja film, ponuja predloge dodatnih dejavnosti in izhodišča za pogovore o temah filma kasneje v razredu. Pedagoška gradiva najdete na spletni strani Kinobalona¹³. Filme si lahko ogledate v Kinodvoru

---

¹³ Spletna stran Kinobalona: <http://www.kinodvor.org/kinobalon/gradiva-za-ucitelje-in-starse/>.

(Ljubljana) ali v drugih kinematografih Art kino mreže Slovenija¹⁴, filme, ki jih hrani arhiv Slovenske kinoteke, si lahko ogledate v Slovenski kinoteki¹⁵.

V Kinobalonu vam bomo svetovali pri izbiri filmov, posredovali pa vam bomo pedagoška gradiva, ki so pripravljena za nekatere filme, in pomagali izvesti dodatne dejavnosti ob ogledih (pogovori s strokovnjaki, delavnice).

Trije razbojniki (*Die drei Räuber*)

Hayo Freitag, Nemčija, 2007, 35 mm, 75 min., sinhroniziran v slovenščino, distribucija FIVIA – Vojnik

Od 5. leta naprej

Mala Fanči mora po smrti staršev oditi v sirotišnico. Na poti v novi dom kočijo napadejo trije razbojniki v črnih plaščih in z visokimi klobuki. Neustrašna Fanči se brž domisli, da bi se lahko z njihovo pomočjo izognila sirotišnici. Razbojnikom natvezi, da je njen oče bogat maharadža in jih pregovori, da jo ugrabijo. Odpeljejo jo v svoje skrivno domovanje sredi gozda in Fanči njihovo razbojniško življenje kmalu postavi na glavo. V bližnji sirotišnici medtem ugotovijo, da se jim je Fanči izmaknila. Domovanje sirot vodi zlobna teta, ki je v besedah sladkobno prijazna, pod njimi pa vse prej kot to. »Ljubi otročički,« pravi sirotam, ki so ji zaupane v skrb: »brez ljubezni ni pese«. Nekega dne iz sirotišnice pobegneta dva fanta, v istem času pa tudi razbojniki ugotovijo, da jih je Fanči z ugrabitvijo, za katero naj bi prejeli odkupnino, prelisičila. Fanči in ubežnika se znajdejo sami v temnem gozdu. Ko že kaže, da se bodo morali vdati, se v sirotišnici zgodi upor. Zadeve vzamejo v roke otroci in skupaj z razbojniki in pogumno Fanči preženejo zlobno teto ter dogajanje pripeljejo do čisto pravega srečnega konca.

Animirani film skozi pravljичno zasnovo pripoveduje o strahu in pogumu, dobrem in zlem, ne da bi bil pri tem moralizirajoč ali poenostavljeno didaktičen. Domišljena in večplastna zgodba na subtilen način opozarja tudi na tiste bolj prikrite, psihične in čustvene oblike nasilja, ki jih

---

¹⁴Seznam kinematografov v Art kino mreži najdete na spletni strani <http://kinomreza.wordpress.com/kino-mreza/>. Tu najdete tudi neposredne kontakte posameznih kinematografov iz mreže.

¹⁵Za več informacij o projekcijah v Kinodvoru, Art kino mreži in Slovenski kinoteki se lahko obrnete na Barbaro Kelbl, filmska vzgoja in program za otroke in mlade, Kinobalon: barbara.kelbl@kinodvor.org.

pooseblja zlobna teta, za katero je vreden le tisti, ki zanjo kaj naredi. Z otroki lahko spregovorimo o stiskah in strahovih, ki jih doživljajo, in o poteh, ki se jim ponujajo za njihovo razrešitev. Film je hkrati tudi izjemno zabaven in domišljjsko bogat, zato je primeren tudi za najmlajše otroke. Za strokovne delavce je na spletni strani Kinobalona na voljo tudi pedagoško gradivo, otroci pa ob ogledu filma prejmejo knjižico v Zbirki Kinobalon Animirani film.

Izgubljeni svinčnik (*Izgubljena olovka*)

Fedor Škubonja, Hrvaška, 1960, 35 mm, črno-bel, 48 min., slovenski podnapisi, arhiv Slovenske kinoteke

Od 9. leta naprej

Zgodba govori o dečku Diku, ki je po krivici obtožen, da je ukradel svinčnik. V vaško šolo pride nova učiteljica. Diko bi se ji rad prikupil, zato si pri njej izposodi svinčnik, češ da je svojega pozabil. Ko se učenci vrnejo z odmora, brez svinčnika ostane še en deček. Nihče ne opazi, da se je njegovo pisalo skotalilo v špranjo na podu, in ko pri Diku najdejo dva svinčnika, ne le tistega, ki mu ga je posodila učiteljica, ga obsodijo, da je enega ukradel. Diko se ne sprijazni s krivico in vztraja, da je svinčnik njegov. Toda učiteljica mu ne verjame, prijatelji in vrstniki ga izobčijo. Deček je vse bolj v stiski. Starejši deček mu svetuje, naj dejanje prizna, četudi ni kriv, tako mu bodo prekršek hitreje oprostili. Na novoletni dan pa hišnik med pripravo na obisk dedka Mraza najde izgubljeni svinčnik.

Film je bil leta 1966 v Cannesu izbran za enega izmed desetih najboljših otroških filmov vseh časov. Ne brez razloga. Izgubljeni svinčnik izjemno doživeto izrisuje otroško čustvovanje ob storjeni krivici, hkrati pa tankočutno začrta portret pogumnega dečka, ki v imenu resnice kljubuje vsem zaprekam.

Max v zadregi (*Max Pinlig*)

Lotte Svendsen, Danska, 2008, 35 mm, 90 min., slovenski podnapisi, distribucija FIVIA – Vojnik

Od 10. leta naprej

Max je dvanajstletnik, ki ga preganjajo različne tegobe odrasčanja. Veliko fantazira o izjemnih ljudeh, sooča se s spreminjajočo se samopodobo, negotovostjo prve ljubezni in vprašanjem, kaj je pravo in iskreno prijateljstvo. Živi s samsko in impulzivno mamo, ki ima ves čas najboljšo namene, vendar ti pogosto spodletijo. Ima tudi grdo navado, da v napačnem času govori napačne stvari, predvsem v prisotnosti Maxovih prijateljev, in s tem fanta spravlja v zadrego. Skozi film spoznavamo tudi odnose v drugih družinah Maxovih prijateljev: Maxovo sosedo in sošolko, ki je obremenjena s prevelikimi pričakovanji svojega očeta, multietično družino prijatelja Hassana, navzven samozavestno Ofelio, ki odsotnost očeta, zapornika, prikriva z izmišljeno zgodbo o očetu pilotu ... Pokaže se, da Max in prijatelji bolj kot kdaj potrebujejo močne in zanesljive starše, a morajo prav v tem času sprejeti tudi to, da starši niso vedno popolni. Hkrati morajo tudi starši ugotoviti, da njihovi otroci niso več le otroci, zato morajo na novo opredeliti medsebojni odnos.

Danska komedija o odrasčanju pripoveduje o zadregah, ki jih prinaša prehod iz otroštva v najstništvo. V kolažu odnosov se izrisujejo različne družinske oblike in dileme, pred katere so z odrasčanjem postavljeni otroci in starši. Spregovorimo lahko o pričakovanjih otrok in staršev, o pomenu iskrenosti in zaupanja, pa tudi o zlorabi teh razmerij. Za strokovne delavce je na spletni strani Kinobalona na voljo tudi pedagoško gradivo.

Žepnina (*L'argent de poche*)

François Truffaut, Francija, 1976, 16 mm, 105 min., slovenski podnapisi, arhiv Slovenske kinoteke

Od 10. leta naprej

Poetična komedija velikega mojstra francoskega filma François Truffauta je postavljena v podeželsko mesto, kjer spremlja življenja nekaj otrok, skozi njihove oči pa tudi svet odraslih. Film sestavlja serija duhovitih, ganljivih, predvsem pa zelo življenjskih vinjet, ki kukajo v svet mladih, v vsakodnevne pripetljaje, stiske in veselja v razredu in doma. Patrick, ki živi z invalidnim očetom, se do ušes zaljubi v mamo svojega najboljšega prijatelja Laurenta. Sylvie starši pustijo doma, ker kljubuje njihovim odločitvam, med njuno odsotnostjo pa deklica uprizori pravi mali upor skozi okno stanovanjske hiše. Bruno prijateljem kaže, kako pritegniti

punce. Mama steče pred blok po denarnico, ki jo je izgubila, medtem pa njen malček spleza za mačko na okensko polico. Ko v razredu pride na vrsto zdravniški pregled, Julien noče sleči svoje majice. Naslednji dan na vrata razpadajoče kolibe, v kateri živi s svojo staro mamo, potrka policija.

Učiteljev zaključni govor je eden najlepših filmskih poklonov otroštvu in otrokovim pravicam, ki se navdihuje v režiserjevem lastnem otroštvu, zaznamovanem z nasiljem in zavrnitvijo (Truffaut ni poznal biološkega očeta, mama pa se mu je odrekla). Ob ogledu filma *Žepnina*, ki ga označujejo tudi kot »*izbrušen vpogled v psihologijo otroka ...*, ki bi ga moral videti vsak, ki želi postati učitelj v osnovni šoli«, priporočamo tudi ogled kasnejšega avtorjevega dela, filma **400 udarcev** (*Les quatre cents coups*, 1959, 99 min.), ki prav tako obravnava tematiko mladih, tokrat ujetih v težavno otroštvo, ki ga okolica in odrasli nikakor nočejo razumeti.

Pobalinka (*Tomboy*)

Celine Sciamma, Francija, 2011, 35 mm, 84 min., slovenski podnapisi, distribucija Demiurg
Od 10. leta naprej

Desetletna Laure je nova v mestu in poskuša najti nove prijatelje. V kavbojkah, spodnji majici in s kratko pritrženo pričesko bi jo zlahka zamenjali za fanta. Ko spozna dekle s sosednjega bloka, Liso, se zgodi prav to. Lisa je prepričana, da je njena nova znanka fant in Laure postane Mikaël. Svojo novo vlogo skriva pred družino, ki sicer sprejema njeno bolj pobalinsko oblačenje in vedenje. Poletje je in počitniški dnevi minevajo v igranju nogometa in kopanju ob reki. Toda bliža se prvi šolski dan in v novem razredu Laure ne bo več mogla skrivati, da je dekle.

Film nežno odpira vprašanja identitete, različnosti in sprejemanja. Kljub težki temi je zgodba iskriča in živahna. Izogiba se enostavnim rešitvam in dokončnim odgovorom, zato je toliko primernejša za pogovore o tem, kdo smo, kako nas sprejemajo drugi in zlasti, kako sprejemamo sami sebe. Film si bomo v Sloveniji lahko ogledali od novembra 2011 dalje. Takrat bomo pripravili tudi pedagoško gradivo za strokovne delavce.

Razred (*Entre les murs*)

Laurent Cantet, Francija, 2008, 35 mm, 128 min., slovenski podnapisi, distribucija Continental Film

Od 14. leta naprej

Na srednji šoli v eni revnejših pariških sosesk se začne novo šolsko. François uči francoski jezik in književnost in je razrednik oddelka učencev, ki prihajajo iz zelo različnih kultur ter predstavljajo pisano mavrico različnih značajev, pogledov na svet, družinskih ozadij in težav. Vzdušje v razredu zato pogosto spominja na bojno polje. François je svojemu delu predan, prizadeva si za najboljšo možno izobrazbo učencev, vendar se izkaže, da to ni ravno lahka naloga v skupini, ki je poleg vseh razlik še polna upornega najstniškega duha. Film je zastavljen kot kronika enega šolskega leta in gledalca vodi skozi mnoge dileme učnega procesa in kompromise, ki jih morajo sprejeti tako učenci kot učitelj.

Študija socialne dinamike v šolski učilnici je odlično izhodišče za debato in resničen dialog med učenci in učitelji. Za strokovne delavce je na spletni strani Kinobalona na voljo tudi pedagoško gradivo. V gradivo smo vključili tudi primer delavnice, ki so jo izvedli na eni od ljubljanskih šol. S pomočjo svetovalne delavke so po ogledu filma organizirali debatno srečanje med učitelji in učenci ter spregovorili o tem, kakšna so pričakovanja in odgovornosti obojih, da bi v šolskih prostorih lahko ohranili spoštljiv in kulturn dialog.

Damjanova soba (*La chambre de Damien*)

Jasna Krajnovič, Belgija, 2008, 73 min., v slovenščini, distribucija Demiurg

Od 14. leta naprej

Damjan je star dvajset let. Čez nekaj mesecev bo zapustil celjski zapor, v katerem biva od šestnajstega leta. V prvem delu filma spremljamo Damjanovih zadnjih nekaj mesecev življenja za rešetkami, v celici, ob pogovorih s sojetnikom, pri delu in razmišljanjih o preteklosti, predvsem pa o prihodnosti. Drugi del pripovedi je posvečen prvim mesecem po prihodu domov. Ko je končno svoboden, Damjan želi obrniti nov list v življenju. Poskuša obnoviti skrhane družinske odnose. Rad bi dokončal šolo in našel dostojno zaposlitev. Čeprav

ga družba obsoja in za sabo nima niti zaupanja svojih bližnjih, si želi, da bi lahko presegel začarani krog, v katerega se čuti ujet.

Ob filmu lahko spregovorimo o tem, kako je mogoče preživeti pod težo zaznamovanosti s travmatičnimi dogodki, tistih, katerih žrtev smo bili, in tistih, ki smo jih povzročili sami. Zgodba se dotika temeljnih moralnih in etičnih vidikov posameznikove identitete. Zastavlja tudi vprašanja o družbeni pogojenosti slabih dejanj in osebni odgovornosti zanje. Za strokovne delavce je na spletni strani Kinobalona na voljo tudi pedagoško gradivo.

Akvarij (*Fish Tank*)

Andrea Arnold, Velika Britanija, 2009, 35 mm, 123 min., slovenski podnapisi, distribucija Continental film

Za dijake

Film o dozorevanju najstnice z družbenega roba. Vihrava petnajstletnica Mia vedno zabrede v težave. Odkar so jo izključili iz šole, se ne druži več niti s prijatelji. Njeni dnevi minevajo v brezdelnem postopanju, edino, za kar se ji še zdi vredno truditi, je plesanje hip hopa. V razosebljeni blokovski soseski živi z mlajšo sestro in še vedno mlado mamó Joanne. Videti je, da mama težko sprejema odgovornosti za svoje življenje, kaj šele za življenji svojih hčera. Kadar ni odsotna, si domov vozi pivske prijatelje in naključne ljubimce, zlasti starejša hči ji je s svojimi pričakovanji odveč. Ko se mama začne redneje dobivati z novim fantom Connorjem, se zdi, da bi življenje vendarle lahko dobilo neki red. Connor spodbuja Mio tudi pri plesu in ona v njem začuti sorodno dušo.

Britanska socialna drama v tradiciji avtorjev, kot sta Ken Loach in Mike Leigh, slika stisko družine z družbenega roba, ki se zdi ujeta v krog nefunkcionalnih odnosov. Sijajen portret uporniške, jezikave in na ves svet jezne najstnice odkriva krhko in poškodovano dekle, ki mora prežgodaj odrasti brez zaslombe odraslih, ki bi jim lahko zaupala.

Praznovanje (*Festen*)

Thomas Vinterberg, Danska/Švedska, 1998, 35 mm, 105 min., slovenski podnapisi, arhiv Slovenske kinoteke

Za dijake

Premožen in ugleden industrialec praznuje visoko obletnico in na praznovanje povabi vse bližnje in daljne sorodstvo ter prijatelje. Vse se odvija po pričakovanjih, dokler najstarejši sin v slavnostnem nagovoru ne razgali temačnih družinskih skrivnosti.

Film je posnet po načelih danske Dogme in odkrito in brez olepšav načinja temo spolne zlorabe otrok. Proces, ki pripelje do končne izpovedi najstarejšega sina, kaže, kako težko se žrtev sooča z bolečo resnico, čeprav zanjo ni nič kriva. Režiser pa s filmom opozarja tudi na še vedno zakoreninjeno predstavo, da se grde stvari ne dogajajo v uglajenih družinah.

Nekoč so bili bojavniki (*Once Were Warriors*)

Lee Tamahori, Nova Zelandija, 1994, 35 mm, 103 min., slovenski podnapisi, arhiv Slovenske kinoteke

Za dijake

Film, ki o družinskem nasilju spregovori najbolj neposredno. Beth je po osemnajstih letih zakona in petih otrocih še vedno zaljubljena v moža. Toda Jake je nasilnež. Odkar je izgubil službo, dneve preživlja v lokalnem pubu s prijatelji. V družbi je cenjen, ker je vedno pripravljen na zabavo, toda njegova družina je vse pogosteje žrtev njegovih izpadov, zlasti kadar je pod vplivom alkohola. Beth vseeno vztraja ob možu in skuša za vsako ceno obdržati družino skupaj. Šele tragičen dogodek, ki usodno poseže v samo jedro družine, Beth prisili v odločitev, da zaščiti sebe in otroke.

Mag. Martina Peštaj

FILMI, NADALJEVANKE IN ODDAJE ZA OTROKE KOT IZHODIŠČE ZA POGOVOR O NASILJU

Sodobni elektronski mediji pomembno sooblikujejo naše vsakodnevno življenje. Kljub vedno novim in vedno bolj izpopolnjenim oblikam je televizija zaradi svoje dosegljivosti in privlačnosti po priljubljenosti še vedno na prvem mestu, tako pri otrocih kot odraslih. Postala je osrednja točka družinske interakcije in vedno bolj prevzema ključno vlogo v procesu socializacije otrok. Čeprav pogosto nastopa kot dežurni krivec za slabe navade današnjih otrok, pa vrsta raziskav po vsem svetu ne daje enoznačnih odgovorov o dovzetnosti otrok za vpliv televizijskega medija.

Zagotovo pa drži, da jo otroci radi in veliko gledajo, zato predstavlja odlično možnost za prenašanje pozitivnih sporočil. Televizijske oddaje so pomemben vir neformalnega pridobivanja socialnih veščin, med drugim tudi sodelovanja, altruizma, reševanja problemov in zmanjševanja stereotipnega razmišljanja. Izbrane oddaje omogočajo premislek in poglobljene pogovore o različnih tematikah, še posebej tabujskih. Raznovrstni televizijski žanri, tudi umetniški (film), nagovarjajo otroke in mlade na svojevrsten način, najbolj pa so zanje vedno zanimive teme, ki so osrednjega pomena v njihovem takratnem življenjskem obdobju in iz katerih odsevajo znane okoliščine, npr. družinski konflikti, odzivi iz okolice.

Posebej dragocene so izvirne, domače oddaje, ki otrokom ponudijo znano zemljepisno in kulturno okolje, družinske navade, načine medsebojnega pogovora in reševanja problemov ter domač jezik. Otroci, če le imajo to možnost, najraje izbirajo oddaje, narejene v njihovem okolju in jeziku.

Domače problemske oddaje, nadaljevanke in filmi so odlično izhodišče za pogovore z otroki in mladimi, še posebno o temah, ki so skrite, neprijetne in boleče. Nekateri programi se z nasiljem soočajo neposredno in nam skozi zgodbo žrtve prikažejo zapletenost in težo situacije. Drugi programi govorijo o nasilju kot o delu širše zgodbe, ki se pogosto povezuje z odraščanjem, družinskimi odnosi, družbo kot celoto. Navedenih primerov je le nekaj, saj je zaradi načela delovanja televizijskega medija nemogoče zagotoviti ponovno prikazovanje posameznih televizijskih programov.

Za namene tega projekta bomo sodelujočim zagotovili spletni dostop do spodaj navedenih oddaj, nadaljevanj in filmov. Dostop bo možen na multimedijem predvajalniku MMC RTV Slovenija (www.rtv slo.si – avdio/video)¹⁶. Z vnosom zelenega naslova v oknu Iskalnik (Hitro iskanje, Napredno iskanje) ali pa v oknu Oddaje izberemo Otroške in mladinske oddaje – Razvrsti po abecedi – prva črka naslova oddaje. Želimo si, da bi jim služili kot izhodišče za nadaljnje kritično spremljanje televizijskih programov, v katerih se bodo naučili sami prepoznavati, analizirati in uporabiti sporočila in jih pri svojem delu prenašati otrokom in mladim.

S soncem v očeh

serija igranih oddaj za otroke, 2007–2008

Avtorica serije: Jelka Ribarič Grabljevec; scenarij in verzi: Nataša Konc Lorenzutti; režija: Špela Kuclar

Od 3. leta naprej

Oddaja je namenjena predšolskim otrokom in mlajšim šolarjem, pa tudi staršem. V vsaki oddaji ima otrok problem, ki je zanj nerešljiv, odraslim pa se morda celo zdi nepomemben in zanemarljiv. Ker otrok sam ni kos težavi, si ne zna pomagati. Zato pride na pomoč zabavni možic, ki je uradni brisalec otroških solz. Ime mu je Srečko. Zna pozorno prisluhniti težavi, ki jo ima otrok. Poskuša mu pomagati, da ne bi bil več tako žalosten, ali pa težavo celo rešiti. Vedno zvabi sonce v oči, ta prijazni in zabavni Srečko. On je pravi žarek upanja.

S pomočjo pravljичnega bitja, junaka, otroci lažje spregovorijo o svoji stiskah, mi pa lahko ob skupnem ogledu oddaj z otroki spregovorimo o posameznih konkretnih situacijah. Kaj bi storili oni, če bi imeli podobno težavo kot otrok v oddaji? Kaj bi mi zaupali škratu Srečku? Imamo tudi mi koga, ki je (vsaj po funkciji) podoben Srečku? Na koga se lahko v stiski opremo?

---

¹⁶ Kontakte najdete tudi v predstavitvi RTV Slovenija v *Katalogu ponudbe kulturno-umetnostne vzgoje Kulturni bazar 2011/2012* ter na spletni strani www.mk.gov.si v rubriki Kulturna vzgoja in Kulturni bazar.

Nina

mladinska TV-nadaljevanka v treh delih, 2003

Scenarij: Metka Dedakovič; režija: Zoran Lesič

Od 10. leta naprej

Ninina zgodba je vpeta v vse glavne plasti vsakdanjega življenjskega okolja, v katerem se znajde vsaka 13-letna najstnica: od domačega in družinskega, šolskega, uličnega do fiktivnega. Srečuje se in oblikuje odnose z vsemi starostnimi skupinami: otroki, vrstniki, starejšimi najstniki, odraslimi. Sooča se z vsemi psihološkimi in socialnimi plastmi, zato se ne moremo izogniti ne problemom odraslih, uličnim postopačem in zapeljivcem, ne narkomanom. Zgodbe odraslih se prepletajo z zgodbami otrok, ki ob najstniških dilemah ter njihovih manifestacijah sporočajo, kaj v resnici nosita s seboj odraščanje in odraslost. Nina se je – kot križišče in zbir vseh ‘poti’ – primorana soočiti sama s seboj in se naučiti zaupanja v lastno presojo. To je začetek “vstopanja” v življenje ter tudi temeljno sporočilo zgodbe.

Pogovor o Nini in njenem vsakodnevnem življenju ponuja veliko iztočnic za pogovore o našem življenju. Kako se Nina sooča s svojimi strahovi? Kakšni so odnosi doma? Kakšni so njeni odnosi z vrstniki? V čem nas Nina spomni na nas same, v čem smo ji podobni in v čem se razlikujemo? Kako ona rešuje zapletene odnose in kako jih mi?

Temna stran lune

mladinski TV-film, 2006

Scenariji in režija: Franc Arko

Od 10. leta naprej

Žan hodi v sedmi razred in je vzoren učenec. Večino svojega prostega časa posveča astronomiji in v znanju prekaša vrstnike, zato je v šolskem krožku izbran za republiško tekmovanje. Pred letom je na tem tekmovanju sodeloval tudi Igor, učenec devetega razreda. Čeprav je bil uspešen, mu doseženo drugo mesto ni bilo dovolj in se je prenehal ukvarjati z astronomijo. A sedaj, ko je priča Žanovemu uspehu, se v njem prebudi velika zavist. Igorjev glavni cilj postane Žanovo ponižanje in osmešenje. Najprej odkrije luknje v Žanovem znanju

in potem jih uporablja v svojih napadih nanj. Žan mu ni kos, zato se mu hoče po mnogih trpinčenjih maščevati. Kljub temu da je Žan z maščevanjem prekoračil mejo dobrega, v katero tudi sam verjame, dogodek omogoči obema otrokoma novo, zrelejše spoznanje samega sebe.

Film govori neposredno o medvrstniškem nasilju, ki pa ima pogosto svoj izvor v nasilju v družini. Poistovetenje z naslovnim junakom mladim omogoča predelavo vseh faz: od začetnega pojava nasilja, preko njegovih oblik do faze neustreznega razreševanja in na koncu tudi ustreznega. Pogovor z otroki in mladimi spodbuja njihovo razmišljanje o prikazanih situacijah in povezovanje z lastnimi izkušnjami.

Zvesti prijatelji

mladinska TV-nadaljevanka in TV-film, 2003

Po romanu Bogdana Novaka; scenarij in režija: Franc Arko

Od 10. leta naprej

Dramatična zgodba, ki bi jo žanrsko lahko uvrstili med akcijske kriminalke, se odvije v treh dneh in nočeh. Čeprav se začenjajo počitnice, si skupina zvestih prijateljev ne more oddahnuti. Komaj so mladostniki razkrili identiteto drznih roparjev, dregnejo v kriminalno afero, v katero so vpleteni direktor občinskega gradbenega podjetja in njegovi sodelavci. Med njimi je tudi sosed glavnega junaka Uroša. Da bi razkrili afero, začnejo zvesti prijatelji izdajati svoj časopis. Otroci pridejo do dokumenta, ki bi direktorja očrnil, takrat pa se začnejo bliskovito nizati dogodki, v katerih niso v nevarnosti le otroci, ampak tudi tisti odrasli, ki jim skušajo pomagati. Napetost v pripovedi raste, nekateri udeleženci pristanejo v bolnišnici, drugi so talci v oblegani hiši Uroševega sosedu, direktor Zidar vzame v roke puško in hoče utišati priče ... Zvesti prijatelji pa pripovedujejo še o nečem, kar je pomembnejše od zunanjega dogajanja, o težavah odraščanja, o junakovi borbi s samim sabo, v kateri stre oklep neodločnosti in stopi na pot poguma. Televizijska nadaljevanka in film govorita o tovarištvu, prvi ljubezni in o naklonjenosti, ki je močnejša od razkola med generacijami. Zvesti prijatelji so pripoved o mračnih straneh sodobnega življenja, zaslepljenega s pridobitništvom, materialnimi dobrinami in socialnim povzpetništvom, in ki se mu mladostniki uprejo s silovitostjo svoje nepokvarjene duše.

Čeprav morda na prvi pogled napet mladinski akcijski film, Zvesti prijatelji prinašajo sporočilo o nasilju in ogroženi varnosti otrok in odraslih. Če za trenutek izstopimo iz žanra in pogledamo vsebino: kateri vrsti nasilja so izpostavljeni junaki filma? Kako tovrstno nasilje prepoznavamo in ga rešujemo? Kaj lahko naredimo na osebni ravni in kaj mora narediti družba, država? Kako se mladi ob teh grožnjah počutijo?

Življenje kot v filmu

mladinski TV-film, 2005

Po romanu Nejke Omahen; scenariji in režija: Špela Kuclar

Od 10. leta naprej

Lahki triler *Življenje kot v filmu* pripoveduje zgodbo štirinajstletne Julije Jordan, mestne deklice, ki živi z mlajšim bratom in očetom, slavnim filmskim režiserjem. Oče se na snemanju zaljubi v maskerko Lejo. S sinom in hčerko se tako preseli iz mesta v vas k Leji in njeni čudaški hčerki Jasni. Jasna je nad Julijo navdušena in začne jo posnemati. Nazadnje prevzame celo njeno identiteto in deklet ni več mogoče razlikovati med seboj, kar ustvarja številne zaplete in dramske preobrate.

Tudi ta film je napeta mladinska drama, ki ob osnovni zgodbi prinaša še vrsto manjših, vzporednih. Predvsem dobro prikazuje vso zapletenost medosebnih odnosov, ki se še posebno v razširjeni družini lahko hitro spremenijo v nefunkcionalne. Razčlenimo posamezne odnose, kakšni se nam zdijo? V katerih se najdemo bolj, v katerih manj? Od kod izvira zaplet zgodbe? Kako učinkovito delovati v podobni situaciji?

Jelena Sitar

LUTKE SPREMINJAJO SVET NA BOLJE

Ob lutkah se nasmejemo, raznežimo, prestrašimo, razžalostimo, razveselimo. Zakaj se na te lesene in cunjaste stvari, ki opletajo po odru, tako odzivamo?

Pri lutki je pomembno, kaj ima, še pomembneje pa je, česa nima. To je, na primer, življenje. Odsotnost življenja ji omogoča, da oživi vedno znova, da ima nešteto življenj. Kako dobro, da je nekdo, ki se za nas spopada s človeškim strahom, s skrbmi, pa tudi veseljem. Hkrati pa lutka potrebuje človeka, da jo oživi. Brez njega ne joče, se ne smeji, se ne igra, se ne prepira in jezi, pa tudi ne prijateljuje ...

Verjamem, da lutka živi s človekom že od nekdaj. Ljudje lutke potrebujemo. Z ljudmi so živele v skromnih bivališčih, v gradovih, v nebotičnikih. Najdemo jih vsepovsod:

v otroških sobah, izložbenih oknih, vrtcih, šolah, doma in seveda tudi v gledališču. Slednje navadno pripovedujejo različne zgodbe. Lahko jih doživimo kot smešne, nežne, grozljive, prijazne, žalostne ... Z lutkami lahko nabiramo nova spoznanja o sebi in svetu.

Se tudi vam zdi, da so si lutke in pravljice podobne? V njih je moč človekovega duha, v njih se zrcali človekova narava, in to, kako človek občuti in razume svet. V njih odkrivamo skrivnosti, ki nam pomagajo živeti. V njih so čudeži, kot je čudež življenje samo.

Mogoče lutka s svojim odmikom in prisotnostjo lahko pomaga takrat, ko je komu zares hudo, ko le-ta ne (z)more zaupati niti najbližjim. Mogoče položaj, v katerem se znajde lutka – pravljичni junak, od daleč spominja na ljudi in stvari, ki se dogajajo doma, ali pa je lutka taka, kakršni bi želeli biti mi.

Lutke govorijo. Govorijo tudi takrat, kadar molčijo, če jih le vzamemo v roke. In pripovedujejo lahko brez besed. Lahko počenjajo stvari, ki jih ljudje ne morejo ali pa jim niso dovoljene.

Pri izboru slovenske lutkovne produkcije, ki bi lahko prispevala k razkrivanju in preprečevanju nasilja v družini, smo pazili, da vam lahko ponudimo različne, a še vedno arhetipske položaje, v katerih se znajdejo lutkovni junaki, in hkrati na to, da boste gledali dobre predstave. Take, ob katerih boste trepetali od napetosti, jokali od žalosti, se topili od nežnosti, se tresli od strahu in se od srca nasmejali. Morda pa vas bodo »zvabile« v razmišljanje in pogovor o nas samih in o svetu.

Za informacije o možnosti ogleda posameznih predstav se obrnite na Ustanovo lutkovnih ustvarjalcev ali na posamezna lutkovna gledališča¹⁷.

Jiři Streda: Janko in Metka

Lutkovno gledališče Kranj, premiera: maj 2009

Režija: Cveto Sever; scena in lutke: Saša Kumpa; igra in animira: Boštjan Sever

Od 3. leta naprej

Marsikdo od vas pozna znamenito lutkovno predstavo Janko in Metka v režiji Saša Kumpa, v kateri je nastopal Cveto Sever, prvi slovenski lutkovni solist. Igra za tri lutke, tri lutkarje in tri stole slavnega češkega lutkarja Jiřija Strede, je bila dolga leta na repertoarju gledališča Cveta Severja in je gostovala po številnih mednarodnih festivalih. Zdaj družinsko tradicijo nadaljuje Boštjan Sever.

Lutkovna predstava, ki zvesto sledi pravljici bratov Grimm, lahko spodbudi pogovor o družinskem nasilju.

Frane Milčinski: Zvezdica Zaspanka

Lutkovno gledališče Ljubljana, premiera: januar 2009

Režija: Jože Pengov, obnovitev Matjaž Loboda; lutke: Mara Kralj; scena: Franci Ogrizek in Julijan Strajnar; izvaja ansambel LGL

Od 4. leta naprej

Zvezdica Zaspanka sodi med slovensko literarno in lutkovno klasiko, brez katere naši otroci ne morejo in ne smejo odrasti. Mojstrovina iz začetka petdesetih let v režiji Jožeta Pengova in z lutkami Mare Kralj v rokah legendarnih animatorjev Lutkovnega gledališča Ljubljana pa skriva v sebi tudi zanimiva vprašanja, na katera lahko iščemo odgovore skupaj z otroki. Ali je

---

¹⁷ Ustanova lutkovnih ustvarjalcev: info@ulu.si; www.ulu.si

Podatke o ULU in o posameznih lutkovnih gledališčih najdete v *Katalogu ponudbe kulturno-umetnostne vzgoje Kulturni bazar 2011/2012* ter na spletni strani www.mk.gov.si v rubriki Kulturna vzgoja in Kulturni bazar.

bila kazen botra Meseca res vzgojna kazen? Ali bi Ceferin sploh šel med razbojnike, če bi že prej znal napisati besedo ljuba in čutil v sebi srce? V vsakem od nas je kanček razbojnika in zvezdice Zaspanke. Vsak otrok svoje starše včasih doživlja kot pretirano stroge in jih zaradi navezanosti nanje dosledno upošteva. Predstava je odlično izhodišče za odpiranje pogovora o tem, ali starši vedno ravnajo prav, kdaj in v kakšni meri je dobro upoštevati dogovore in pravila, zakaj nekateri otroci zrastejo v grobe in nerodne odrasle ...

J. in W. Grimm, Pavel Polak: Pepelka

Lutkovno gledališče Maribor, premiera: december 1997

Dramatizacija in režija: Pavel Polak; likovna podoba: Ivan Antoš; glasba: Sergej Prokofjev; igra: Metka Jurc

Od 5. leta naprej

Pepelki v mariborski predstavi je pravzaprav ime Lenka, mačehi pa Agata. Pepelka je Lenkin slabšalni vzdevek. A tudi v posodobljeni lutkovni predstavi z lesenimi marionetnimi lutkami nastopajo tako kot v pravljici: golobčki, čeveljček, princ ... Predstavo je za mariborske lutkarje pripravil njihov »hišni« režiser, Pavel Polak s Česke.

Pravljica o Pepelki prikazuje številne značilnosti nasilja v družini: zaničevanje, zapostavljanje, norčevanje, neprimerne življenjske in delovne pogoje, grožnje ... A k sreči se na koncu vse dobro konča – zmagajo pravičnost, sočutje in ljubezen. Lutkovna predstava je dobro izhodišče za pogovor o odnosih v družini, za razpravo, kako se počutimo, kadar smo jezni, kako takrat doživljamo svoje bližnje ...

Karel Novak: Pravljica o Mezinčku

Lutkovno gledališče Zapik, premiera: maj 2001

Režija, dramaturgija, tehnologija in izdelava lutk ter izvedba: Jelena Sitar; likovna podoba in glasbena oprema: Igor Cvetko

Od 3. leta naprej

Kot je v gledališču Zapik v navadi, gledalci niso samo opazovalci predstave, ampak v njej aktivno sodelujejo. Pri Pravljici o Mezinčku to še posebej velja, saj otroci soustvarjajo predstavo. Komorna interaktivna solistična predstava je našla mesto v Zapikovem repertoarju prav zaradi družine, ki je v tej igri v središču pozornosti. Glavni junak mora oditi iz toplega zavetja preproste družine v hladen, bogat grad. Starši ga prodajo kralju zato, da bodo lahko popravili streho na hiši. Pri tem pa govorijo, da ga imajo radi. Zakaj se to zgodi in kakšne so posledice? Nas to spominja na vsakdanje pehanje za materialnimi dobrinami na račun medsebojnih odnosov? Predstava ne ponuja samo premisleka, kako bi bilo lahko drugače, ampak je to z namiznimi lutkami na način »forum teatra«, ki ga usmerjajo mali gledalci sami, mogoče tudi resnično poskusiti.

Ela Peroci: Moj dežnik je lahko balon

Gledališče Fru-Fru, premiera: december 1996

Priredba, režija, dramaturgija: Irena Rajh Kunaver; glasba: Marjan Kunaver; likovna podoba: Marina Hrovatin; igrata: Marjan Kunaver in Irena Rajh Kunaver

Od 2. leta naprej

Moj dežnik je lahko balon je uspešnica gledališča Fru-Fru. Marjan Kunaver in Irena Rajh Kunaver jo igrata z marionetnimi lutkami. Odlični odzivi publike doma in po svetu to predstavo spremljajo že več kot deset let.

Kljub svoji poetičnosti, ki jo narekuje odlična literarna predloga, ki ji predstava v tej smeri sledi, pa se dotakne resne teme. Deklica Jelka odleti s svojim rumenim dežnikom, ker ne želi gledati strogih obrazov svoje družine. Na svojem potovanju razmišlja o svojih domačih in v deželi klobukov za vsakega izbere enega. Ko se vrne domov, vsakemu družinskemu članu podari prav poseben klobuk – vsak postane to, kar si zares želi. In tako se v družino spet vrneta veselje in radost. Predstava omogoča različne dejavnosti na temo pravljичne dežele, kjer se ti uresničijo vse želje. Kaj se skriva za temi željami? Take dejavnosti nam omogočajo pogled v doživljanje in čustvovanje otroka, njemu pa, da se skozi pravljичno projekcijo lažje izrazi.

J. in W. Grimm: Sneguljčica

Gledališče Glej, premiera: maj 2005

Dramatizacija, režija in likovna podoba: Silvan Omerzu; songi: Andrej Rozman Roza; glasba: Arno Sebastian; animacijska priprava: Brane Vižintin; igrajo: Ajda Rooss, Tina Oman, Vito Rožej

Od 3. leta naprej

Sneguljčica sodi v trilogijo najbolj znanih pravljic, ki jih je priznani slovenski likovni in lutkovni umetnik Silvan Omerzu uprizoril z ročnimi lutkami. Predstavo odlikuje tudi odlična animacija. Minimalistična in obenem bogata predstava ne izpusti nobenega od prizorov, ki jih vidite, če zaprete oči in pomislite na Sneguljčico.

Lutkovna predstava Sneguljčica ponuja veliko možnosti za razmišljanje in razpravo o nasilju v družini. Otroke lahko spodbudimo, da povedo, kakšen se jim zdi odnos med mačeho in Sneguljčico, kaj menijo, zakaj oče ni mogel pomagati hčerki, kdo je lahko lovec iz pravljice v vsakdanjem življenju ... Sneguljčica najde pri palčkih svoj novi dom, kjer se počuti varno in sprejeto. Predstava spodbudi razmišljanje o različnih družinah (sestavljenih, razvezanih, rejniških ...).

Dragica Potočnjak

POT NASILJA – IZ DRUŽINE V ŠOLO IN NAZADNJE V SVET SKOZI GLEDALIŠČE

Odsotnost morale je v premem sorazmerju s porastom nasilja, vendar pa v svojem vsakdanjem življenju še naprej vztrajno zanikamo, da gre za dve plati iste medalje. Saj z moralo nimamo večjih težav, dokler nas njeno umanjkanje oz. lažna podoba, v katero smo jo oblekli, ne lopneta po glavi. Kot da je človeški naravi samoumevno, da se zgane, ko je že skoraj prepozno. Ko je že vsakdanje, da imamo varnostnike in paznike po osnovnih in srednjih šolah. A saj vemo, da živimo v času, ko je še po toči vredno zvoniti, saj je tudi te vedno več.

Gledališče kot umetnost je pomembno predvsem zaradi živega stika, močnih doživetij ter identifikacije, ki jih omogoča gledalcem. V sebi združuje vse vrste umetnosti, uporablja metafore in različne znakovne sisteme, kar ustvarja še dodatne estetske učinke in užitke ter spodbuja domišljijo in razmišljanje. Gledališče je živo, kadar živi v času, v katerem se igra dogaja. To pa je vedno tukaj in zdaj. Tudi zato je pomembno za razvoj človekove osebnosti.

Pri programih za otroško in mladinsko dramsko gledališče se mi zdi nujno upoštevati didaktični vzgojni moment. Predstave in gledališki projekti za mlade so boljši, kadar vsebujejo več tovrstnih vsebin. Vendar pa mora biti didaktičnost ustrezno zabrisana oz. sublimirana v umetniški vsebini in formi. Tovrstnih gledaliških projektov je pri nas res premalo. Še posebej, če jih vrednotimo po načelu, da je za otroke in mladino dovolj dobro le najboljše. Pri pregledu produkcije predstav za otroke in mladino slovenskih dramskih gledališč sem ugotovila, da je največji primanjkljaj kakovostnih predstav namenjenih učencem v prvem triletju. Pri oblikovanju svojih predlogov sem upoštevala predvsem kakovost besedila in predstave v okviru njune sporočilnosti oziroma namena gledališkega projekta. Po kakovosti otroških in mladinskih predstav, njihovi sporočilnosti ter umetniški vrednosti se odlikujeta predvsem Dramski oder za mlade, ki deluje v okviru Lutkovnega gledališča, Ljubljana, in Slovensko mladinsko gledališče iz Ljubljane, zato predlagamo, da sledite tudi njihovi aktualni produkciji.

Za informacije o možnosti ogleda posameznih predstav se obrnite na posamezna gledališča – vse podatke najdete v katalogih gledališč, v katerih predstavljajo sezono¹⁸.

Prvo triletje

Na tem področju vlada največje pomanjkanje kakovostnih otroških gledaliških predstav. Slovensko mladinsko gledališče ima v svojem železnem repertoarju, dve, ki ju morda ni treba posebej predstavljati, saj pripadata klasičnemu repertoarju. Svetovno znana, kakovostna in izjemno priljubljena Pika Nogavička (Astrid Lindgren, Andrej Rozman Roza), ki jo je režiral Vito Taufer, je doživela že več kot 300 ponovitev (na sporedu je od januarja 1998). Kekec (Josip Vandot, Draga Potočnjak in Olga Grad) pa je od premiere leta 2004 doživel že več kot 190 ponovitev. Obe deli odlikuje značilnost vseh dobrih otroških gledaliških predstav, namenjenih najmlajšim – velik poudarek na pozitivnem junaku. Ponavadi je to otrok, ki se nadvse domiselno in uspešno upira pritiskom okolice in nasilju odraslih (Pika npr. razbojnikoma, Kekec Pehti in Bedancu ...). Gre za kvalitete, ki jih ima mladi junak že po sebi ali jih razvije zaradi določenih okoliščin (Pika zaradi svoje samote), ki mu omogočajo tudi posebno uveljavitev v družbi sovrstnikov. Njegove pozitivne lastnosti so izražene na vedno zelo dopadljiv, duhovit in inteligenčen način, zato omogočajo pozitivno identifikacijo tudi mladim gledalkam in gledalcem. To pa je izjemno pomembno za vzpostavljanje odnosa do sveta, za izražanje, za razločevanje dobrega od slabega in za nenasilno vzpostavljanje odnosov do sovrstnikov.

Hans Christian Andersen: Grdi raček

Mini Teater, Ljubljana; premiera: april 2008

Režija: Robert Waltl; avtor songov: A. R. Roza; likovna podoba: Ben Cain in Tina Gverović; glasba: Tamara Obrovac; koreografija: Natalija Manojlović; kostumografija: Ana Savić Gecan; igrajo: Nika Rozman, Peter Harl, Anže Zevnik

Od 4. leta naprej

---

¹⁸ Kontakte in podatke o vseh gledališčih, ki ponujajo vsebine za otroke in mladino, najdete v *Katalogu ponudbe kulturno-umetnostne vzgoje Kulturni bazar 2011/2012* ter na spletni strani www.mk.gov.si v rubriki Kulturna vzgoja in Kulturni bazar.

Spet ena od zgodb, ki jo vsi poznamo! A v tem primeru gre tudi za izjemno subtilno in domišljijsko dovršeno gledališko predstavo, vrhunsko v vseh njenih elementih. Nagrajena je bila doma in v tujini. Režiser je izbral tako vrhunsko ekipo ustvarjalcev, da je nastala prava mala mojstrovina, estetska bravura v izvedbenem in likovnem smislu. Predstava, ki najmlajšemu, a tudi odraslemu občinstvu, vzbuja najlepše in najplemenitejše občutke. Mlada gledalka in gledalec, ki se srečata z občutki krivice, zavrženosti, nerazumevanja, izgubljenosti, ranjenosti, ranljivosti, strahu, nasilja in na koncu tudi pozitivne preobrazbe ter srečnega konca Grdega račka, lahko prepoznata njegova čustva in doživljanja v vsej globini in razsežnostih kot tisto nekaj, kar se dogaja drugemu, vendar se je vsaj v odtenku že zgodilo tudi njima. V Grdem račku je vse tisto, kar se je zgodilo vsakemu od nas, ki je kdaj začutil krivico. Čeprav je zavržen, Grdi raček ne sovraži, se ne maščuje, ne misli slabo o drugih, temveč vztraja, išče, verjame, čeprav v tišini svojega srca in ne obupa. Mali in grdi raček je velik in pomemben junak, ne le zato, ker zraste v lepega laboda, ampak, ker je prežarjen z notranjo lepoto, *ki je pomembnejša od zunanje, raziskuje pomen družine in zavezništva ter prinaša močno in sodobno sporočilo, da je prava tista družina, v kateri je nekdo odrasel, in ne naravna, s katero nima stika. To posvojenim otrokom tudi olajša sprejemanje resnice o lastnem poreklu v trenutku, ko se soočijo z njo. Predstava razbija strahove otrok pred drugačnostjo, pred izolacijo, skozi katero morajo, dokler ne postanejo dovolj samozavestni. Omenimo tudi vprašanja o samokontroli in obvladovanju na eni ter o iskreni ljubezni in prijateljstvu na drugi strani ...* (Tako so zapisali v Mini Teatru o svoji čudoviti predstavi.)

Dragica Potočnjak: Prov hudo

LGL, Dramski oder za mlade; premiera: maj 2010

Režija: Andrej Jus; dramaturgija: Andrej Jus, Kim Komljanec; scenografija in kostumografija: Jasna Vastl; glasba: Branko Rožman; gib: Gabriel Cosmin Agavriloaei; igrajo: Ana Hribar, Marijana Breclj, Matevž Müller, Alenka Tetičkovič, Jernej Kuntner

Od 8. leta naprej

Ločitev staršev postaja že skoraj vsakdanja in običajna tema naših življenj. Zato je presenetljivo, kako težko govorijo o njej prizadeti. Še posebej otroci! Mlajši otroci si o njej celo šepetajo na uho. Prvi pogoj, da nesreča, ki postane nujnost, ne zapusti le slabih posledic,

je, da se o njej govori. Saj se zamolčano kasneje prevečkrat manifestira kot nasilje proti sebi ali drugemu. Zgodba je preprosta, 11-letnica, ki si jo ločena starša že preveč let izposojata za medsebojne boje, se nenadoma odloči za pobeg od doma. In potem se vse dogaja kot v nekakšnem otroškem "road movieju", ko se ji na begu in na cesti zgodi tudi vse tisto, kar se ne bi smelo. Vendar Julija uspe ulti nasilju, saj najde prava prijatelja, nekdanjo učiteljico Julči, zaljubljenko v svobodo in poezijo, ki si enkrat do dvakrat na leto privošči pobeg iz doma za ostarele, in Andreja, v katerem sreča prvo simpatijo. Predstave ne priporočam zaradi izvedbe, ampak zaradi sporočilnosti, ki po odzivih mladega občinstva močno deluje predvsem kot tema.

Pred nami je predstava za mulce in mulke ter njihove stare, da se zavemo še ene izmed nekoliko krutih resnic našega časa. Med nami živijo otroci, ki niso srečni ... Zato za vas nestrpni bralci in že skoraj gledalci predstave Prov hudo samo še misel ali dve za takrat, ko boste pred seboj zagledali mulca in mulko, ki jima v življenju ne gre. To so prezgodaj odrasli, za mnoge samo majhni manipulatorji, v resnici pa spretni iskalci svoje poti med dvema zblojenima potema svojih staršev, ki ne zmoreta civiliziranega pogovora in dogovora. Ga ali jo vidite pred seboj? No, takrat se spomnite na našo odraslo odgovornost, odgovornost kot predstavnikov civilizirane rase, da šibke in nemočne zaščitimo. Ne smemo pustiti, da se nas težave drugih ljudi ne dotaknejo na najbolj osnovni črti humanosti. Ne smemo si pustiti pogleda vstran. Takrat je naša naloga, da delujemo kot zaščitniki. Tako. Da se ne boste sprenevedavo spraševali: "Kaj za vraga pa lahko jaz naredim, da bo tega manj?" (Matic Munc, psiholog)

Drugo in tretje triletje osnovne šole

Težko je najti pravi prehod med drugim in tretjim triletjem, zato sem predstave razvrstila pod skupnim naslovom. Še bolj kot za prvo triletje se mi zdi tu pomemben pogovor pred predstavo oziroma po njej. Pogovor v gledališču opravi dramaturg ali igralska ekipa, v razredu pa šolski svetovalni delavec, razrednik ali učitelj. Potrjeno je, da prav z razgovorom in razširjanjem vsebin dosega gledališke predstave za mladino še veliko večji učinek. Gledališče najbolj učinkuje, kadar se v gledalcu ob gledanju in doživljanju zastavi tudi veliko vprašanj in asociacij. Ponavadi so ta vprašanja podobna tistim, ki si jih tudi sicer zastavljamo v življenju, zato je dialog oz. izmenjava mnenj po predstavi nujna. Vsaka predstava namreč govori tudi o nas.

Charles Dickens, Blažka Müller Pograjc: Oliver Twist

Slovensko mladinsko gledališče, Ljubljana; premiera: december 2010

Prevod: Oton Zupančič; režija: Matjaž Pograjc; priredba in dramaturgija: Blažka Müller Pograjc; glasba: Silence; scenografija: Estrihi in ometi; kostumografija: Mateja Benedetti; gib: Branko Potočan; igrajo: Katarina Stegnar, Ivan Peternelj, Janja Majzelj, Matej Recer, Ivo Godnič, Robert Prebil, Uroš Kaurin, Blaž Šef ...

Če bi iskali vzporednice z Oliverjem Twistom in sodobnostjo, bi jih našli v t. i. tretjem svetu, v trgovini z otroki, v lačnih in zavrženih, v otrocih, ki so rojeni na ulici in za ulico, v prepovedanem in skoraj bogokletnem otroškem delu, v otroški prostituciji ... v mladih prosjakih, pohabljenih iz Romunije, ki tu in tam preplavijo tudi slovenske ulice. Vendar za to v Dickensovi pripovedi oz. Pograjčevi režiji obstajajo (na srečo!) bolj namigi, saj je predstava v vseh elementih stilizirana in estetska, mestoma estetizirana – veliko je tudi gibalnega gledališča. S stilizacijo in estetizacijo se zdi, da hoče Pograjc kruti in realni Dickensov svet mladim gledalcem hkrati približati in na neki način oddaljiti. Dovolj je že spoznanje, ki v otroku vzbudi odkrito in resno vprašanje. “Je res tako? Je sploh mogoče? Zakaj je svet razdeljen na tiste, ki imajo (skoraj) vse in one, ki nimajo (čisto) nič.” ... *V izrisovanju družbe, ki se s tem “nedolžnim” (kar dandanes težko zapišemo in beremo brez cinizma) dečkom poigrava, uprizoritev pomenljivo ubira le drobne globlje pomenske zaznamke: karikirani karakterji oseb, ki posedujejo moč (predstojniki ubožnice, sodnik, vodja tolpe tatičev Fagin, uporaba črnih pustnih mask za oči, belih mask z dolgimi nosovi, londonski tatiči kot tolpa “zadetih” mladostnikov), se vklapljujejo v estetizacijo giba in mask, nastopajo kot nosilci dodatnih pomenov, če jih želimo razbrati, ter hkrati v njih prepoznavamo drobne aktualizacije na današnji ali kateri drug čas. Oliver Twist – ne več zgodba zapuščenega siromaka viktorijanske Anglije, ampak zgodba vseh časov, niti ne zgodba izkoriščanih otrok revnejših držav, ampak zgodba močnih in podrejenih, manipulatorjev in “poštenih”, usmerjanja usode in sprejemanja, kar ti življenje prinese? (Nika Arhar, Dnevnik)*

Učinek, ki ga ima predstava, je močan. Bežanje pred svetom in njegovo kruto resnico, ki jo otroci tako ali tako vidijo in dnevno beležijo okrog sebe na TV-ju, v filmih, v realnosti, v

poročilih o lačnih in prebeglih, o žrtvovanih, se tako ali tako izkaže za škodljivo in hipokritično. Zato je predstava, ki sledi Dickensu v vsej njegovi človeški občutljivosti ter socialni angažiranosti, še kako dobrodošla tema za odkrit razgovor o sodobnem svetu, pa tudi o tem, kako premagovati razlike, kako se boriti proti krivicam, socialni izključenosti, drugačnosti. Otroci si želijo govoriti o mejnih stvareh, ker bi jih radi razumeli in presegli, ker si želijo pomagati. Tovrstni pogovor je morda še posebej pomemben v predpubertetni dobi, saj so takrat na splošno otroci še bolj odprti. V adolescenci povzročajo nerešene stvari predvsem viharje, ki jih je težko obvladovati. A vsak pogovor mora biti voden strokovno in z mislijo na starost otrok.

Richard Bach, Nana Milčinski, Siddharta: Livingstonov poslednji poljub – gledališki rock koncert za mladino in otroke

Anton Podbevšek Teater, Novo mesto; premiera: april 2009

Prevod: Janez Gradišnik; koncept in režija: Nana Milčinski; glasba: Siddharta; dramaturgija: Matjaž Berger; kostumografija: Alan Hranitelj; video: Igor Štromajer; nastopajo: Siddharta – Tomi M., Primož B., Jani H., Boštjan M., Tomaž O. R., Irena Yebuah Tiran, Brina Nataša Zupančič, Katarina Štefanič.

Livingstonov poslednji poljub je čarobna, lepa in dovršena predstava, ki vzbuja podobno visoke občutke kot njena literarna predloga Jonathan Livingstone Galeb, pisatelja Richarda Bacha. Nenavadno je že to, da besedilo v njej ni interpretirano, ampak je le dobesedno prebrano, vendar se preprostost njegovega podajanja izkaže kot zadostna in nujna, ko v sozvočju z vsemi ostalimi elementi predstave, glasbo, gibom, videom, kostumi, sceno, zaživi v popolnem in naravnem – v vsebini, ki gledalca prevzame.

Pravzaprav sta forma in vsebina tu popolnoma usklajeni: gre za misel oz. metaforo o letenju kot prostosti in svobodi, kot upor in preseganju znanega, kot domišljiji in ustvarjalnosti, o čemer vse pričajo na ozadje projicirani portreti, usode in misli še ene serije izjemnih osebnosti, tokrat iz svetovne zgodovine umetnosti, znanosti, filozofije, športa, medicine itn. Tako je Livingstonov poslednji poljub uprizoritev z nedvoumno poanto, ki pa nikdar ne zmanjša njene imanentne estetske vrednosti. Kot čisti presežek, v katerem scensko dogajanje najmočneje poveže z asociativno mrežo v ozadju, izzveni finale, ko se glasbeni deli, prej

večinoma prepoznavni kot drobci znanih (tudi klasičnih) kompozicij, strnejo v zanosen Siddhartin rock komad, projekcije pa prepustijo prostor še zadnji seriji izjemnih osebnosti, tokrat anonimnih otrok, ki pa bodo to (torej znanstveniki – izumitelji, vrhunski športniki, politiki ali umetniki) šele postali. Tu ni dvoma: letenje je tudi metafora za (svetlo) prihodnost in upanje. (Blaž Lukan, Delo)

Mladim je všečno, da predstava ni le predstava, ampak kar pravi gledališki rock koncert, v kateri lahko srečajo poleg slovenskih sodobnih glasbenikov, znanstvenikov, športnikov, politikov ... tudi svetovne velikane in njihove dosežke. Spoj narativnega, videa in glasbe ustvarja vse jasnejši občutek lepote in sproščenosti, nekakšne notranje harmonije in osvoboditve. Občutja, ki jih tako redko srečamo v skupini! Zato se mi zdi projekt še posebej dobrodošel za otroke in mladino. Ob tako bogatem doživetju Livingstona Galeba in njegove svobode je tudi naše doživljanje lepote in svobode (Siddhartina glasba je tukaj več kot v pomoč!) morda lahko pot iz labirintov sveta.

Tom Lycos, Stefo Nantsou: Kamni

LGL, Dramski oder za mlade; premiera: november 2010

Prevod: Darko Čuden; režija: Ivica Šimič; scenografija: Dinka Jerišević; kostumografija: Emina Kaliman; glasba: Ivanka Mazurkijević, Stanislav Kovačić; gib: Sebastjan Starič; igrata: Jernej Kuntner, Matevž Müller

Zgodilo se je v Avstraliji, nekaj podobnega tudi v Evropi. Povsem običajna fanta, morda le še malce bolj zdolgočasena in izgubljena v svojih najstniških letih kot drugi, morda le še bolj zabijata čas pred računalnikom kot drugi, saj imata starše, ki se še malce manj zmenijo zanju ... , sta za zabavo metala kamenje z nadvoza avtoceste in zgodila se je nesreča s smrtnim primerom. Šele takrat sta se zavedla svojega dejanja, šele ko je stekel sodni mlin in mehanizem kaznovanja, pa tudi njegovih posledic. Avtorja drame in tudi prva igralca predstave Kamni sta raziskala primer in ga oblikovala skoraj po resničnem dogodku, da bi spregovorila o tistih najstnikih, ki so prepuščeni sebi in življenju na cesti, da bi razmišljala o vzrokih in posledicah mladoletniške delinkvence, da bi našla odgovore na vprašanja o njihovi/njuni odgovornosti, o odgovornosti staršev, odraslih ... družbe. Pomemben je trenutek, ko igralca nagovorita gledalce z neposrednim vprašanjem, ali mislimo, da sta

trinajstletnika kriva? Odzivi so različni, a bistveno je, da smo nagovorjeni in se moramo odzvati. Zdi se, da je mladim še težje odgovarjati kot odraslim. Vprašanje je neprizanesljivo! Enoznačnega odgovora ni. Karkoli rečeš, se ti zdi, da si se zapletel. O tem se lahko le sprašuje, razmišlja in debatira. Skoraj nemogoče se zdi soditi in obsojati, ko pa sta vzrok in posledica skoraj eno. Kako najti pravo mero in mejo med odgovornostjo in razumevanjem? Kako ujeti ravnovesje med prizanesljivostjo in zapravljenim otroštvom? Kaj ni res, da bi se morali tudi starši obeh mladeničev znajti tam, kjer sta se nazadnje znašla sama? Da bi predvsem odrasli morali iti skozi določene oblike terapije in "prevzgoje". *Kamni bi morali biti OBVEZNA predstava za vsako slovensko šolo, tako tretjo triado osnovne šole kot tudi za srednje šole. Kamni so briljantna miniaturna sodobnega časa, izvedena s takšno pripadnostjo in talentom obeh igralcev, da lahko samo zijaš. (Matic Munc, psiholog)*

Lutz Hübner: Boksarsko srce

LGL, Dramski oder za mlade; premiera: oktober 2008

Prevod: Darko Čuden; režija: Samo M. Strelec; kostumografija: Leo Kulaš; izbor glasbe: Bojan Jurjevčič - Jurki; igrata: Iztok Valič in Domen Valič

Predstava Boksarsko srce je na vse načine preprosta, a nadvse učinkovita in poučna. Gre za tip gledališča, ki stavi na dobro dramsko predlogo – zgodbo in igralce. Vse ostalo je tako rekoč nepomembno in skoraj neopazno. O nasilju, ki je del vsakodnevnega življenja, spregovori avtor na kar se da neposreden in odkrit način. Ničesar ne olepšuje, ničesar ne odvzema in ne dodaja, ne jeznemu mladeniču Joju, ne staremu boksarju Leu. Mladenič, ki se je že na pragu odraslosti pregrešil čez postavo in zakon, mora zdaj opravljati nekakšno delovno terapijo, popravni izpit tam, kjer je najduhamornejše in najnezanimivejše okolje zanj – v domu za ostarele, kjer sreča nekdanjo boksarsko legendo. Srečanje dveh nezadovoljnih, izgubljenih, a tudi življenjsko obupanih in agresivnih duš, ki na začetku ne obeta nič lepega in posebnega, se razvija v vse natančnejši in pristnejši dialog. Paradoksalno je, da ju združi tisto, čemur hočeta oba ubežati – grenkoba in jeza, občutek zavrženosti, nepotrebnosti, odvečnosti, ki pa se v medsebojnem stiku, na začetku bolj trku in spopadu, počasi topi in lajša. Kot da junaka drug v drugem prepoznavata odvečnost in nesmisel svoje negativne naravnosti do življenja in drug do drugega. V trenutkih zavrnitve in obupa se rojevajo za oba nepričakovani in nenavadni preobrati, ki se zdijo kot nekakšne projekcije njunega nezavednega. Želja po

pristnem človeškem stiku, po lepem in polnem odnosu se izkaže kot dragocena vez in navezanost na življenje, takšno, kot je. Čeprav je bil svet na začetku njunega srečanja enak, pa sta junaka skozi druženje doživela pravo preobrazbo in ga zdaj gledata z veliko svetlejši strani. Življenje se nenadoma ponuja kot vrednota, nova možnost, svet odprtih priložnosti. Sklenila sta pakt prijateljstva, ki ga ne bo treba več potrjevati, ker bo za vedno ostal živ v njunem srcu. *Mladec spoznava pravo naravo boksarskega srca: šarm, milino, zvestobo sebi. Stari se uči, da je treba pot iskati, dokler je ne najdeš. Dokler ni tista prava. Danes o starosti malodane ne govorimo več. Govorimo o tretjem življenjskem obdobju, kot bi bila starec starka psovka. ... Vzela sta si čas drug za drugega. V tem je vsa skrivnost. (Tamara Matevc)*

Dragica Potočnjak: Do konca sveta – gledališka predstava z ekološko vsebino za otroke in mladino

Cankarjev dom, Ljubljana; premiera: februar 2011

Režija: Matjaž Latin; scenografija in kostumografija: Barbara Stupica; video: Nejc Saje; igrajo: Maša Derganc, Aljoša Ternovšek, Bojan Emeršič

Nasilje do ljudi in narave ima verjetno isti imenovalec. Ta se odraža predvsem v perfidnem in sprevrženem odnosu bogatega sveta do sveta revnih, ki se zdi že skoraj samoumeven. Šele ob alarmantnih napovedih znanstvenikov in okoljevarstvenikov o prihodnosti Zemlje smo se začeli zavedati, da smo ljudje precej nevhvaležni prebivalci svojega planeta. Je mogoče, da se človek iz proizvajalca predvsem smeti nazadnje le spremeni v varovalca okolja? Že zdavnaj bi morali vsi reciklirati, zmanjšati porabo na vseh ravneh, se odreči vsemu, kar ni nujno. Reklamna industrija pa ni bila še nikdar močnejša. Potrošnika začne bombardirati že v plenicah! In potrošniki smo vsi, toliko večji, kolikor več imamo. Vsi smo ujeti v čarni ris onesnaževanja in nasilja do narave in posledično do sveta, ki ga nočemo videti – do sveta revnih. Če bi upoštevali trajnostni razvoj, bi imeli vsega dovolj, kajti znanstveniki pravijo, da je virov dovolj, le da jih ne znamo prav izkoriščati. Saj še hrane ne znamo prav razdeliti! In pred popolnim mirom je treba še toliko in toliko nedolžnih ubiti ...

Ob iskanju teme za vzgojno-izobraževalno predstavo je izbira verjetno neskončna, vendar naravovarstveno ozaveščanje zavzema položaj, ob katerem so vse druge teme nepomembne in smešne. Onesnaževanje narave, predvsem pa naših glav, zaradi dobička je problem št. 1 današnjega časa. (Matjaž Latin)

Kar težko je bilo verjeti, da bo iz tako težke in negledališke teme nastala tako živa, gledljiva in sproščena predstava, ki dosega izjemen učinek pri mladih.

Za mladino

William Shakespeare: Beneški trgovec

Slovensko narodno gledališče Drama, Ljubljana; premiera: marec 2010

Prevod: Milan Jesih; režija: Eduard Miler; avtorica priredbe in dramaturginja: Žanina Mirčevska; scenografija: Branko Hojnik; kostumografija: Jelena Proković; igrajo: Igor Samobor, Nataša Barbara Gračner, Marko Mandić, Gregor Baković, Nina Ivanišin, Alojz Svete, Saša Mihelčič, Klemen Slakonja ...

Beneški trgovec se zdi preprosto, a je v resnici težko čtivo. Tudi zato, ker dopušča celo popolnoma nasprotujoče si interpretacije. Igra je podnaslovljena s komedijo, kar na videz deluje neprepričljivo in zavajajoče. In vendar se vsi glavni junaki, razen juda Shylocka, ki služi denar predvsem s posojanjem denarja in računanjem visokih obresti, ter lastnika ladij Antonia, obnašajo precej neresno in brezskrbno, razigrani uživajo življenje in se prepuščajo zabavi. Za pravo prihodnost je treba (vsaj zdi se tako) imeti le dovolj denarja, ki pa se ga da priskrbeti tudi z dobro poroko, kot npr. Bassanio. V igri se umetelno in nedeljivo prepletata dve zgodbi. Prvo bi lahko imenovali kar ekonomska s precej nenavadno vsebino, saj govori o posojilni pogodbi, po kateri je dolg lahko poplačan s funtom dolžnikovega mesa. Znotraj te se odpirajo vprašanja o imetju, denarju, finančnih piramidah, skopuštvu, socialni in verskih vprašanjih. Druga zgodba je ljubezenska, ki po mnogih peripetijah in zvijačah na koncu srečno združi tri mlade pare. Mladi Bassanio se želi poročiti z bogato dedinjo Porzio, vendar ne premore niti beliča, zato prosi prijatelja Antonia, da mu posodi tri tisoč ducatov. Antonio, katerega ladje plujejo po svetovnih morjih, načelno privoli, saj mu je Bassanio izjemno drag. Vendar mu denarja ne more izplačati, ker ga ima v celoti vloženega v posle, zato prosi za posojilo juda Shylocka, za katerega je sicer znano, da posoja le z visokimi obrestmi. Shylock privoli na posojilo brez obresti (kar je zelo nenavadno za takratno judovsko finančno poslovanje), a le pod pogojem, da lahko Antoniu v zameno za morda nevrnjeni denar odreže funt mesa kjer koli z njegovega telesa. Vsem, razen Shylocku, se zdi to dobra šala. In medtem ko Bassanio uspe osvojiti Porziino srce, ker izbere pravo skrinjico, v kateri se skriva njena

podoba, se Antonio znajde v hudih finančnih težavah, saj njegove ladje potonejo. Antoniove naložbe tako propadejo in Shylock zahteva svoj funt mesa. Žida nikakor ni moč pregovoriti, zato se na sodišču v dogajanje vmeša Porzia, ki s svojo zvitostjo reši Antonia. Režiserju Eduardu Milerju je skupaj z dramaturginjo Žanino Mirčevsko uspelo narediti odlično in kar se da sodobno predstavo, ki se zdi skoraj srhljivo aktualna, saj še podčrtuje vse moralne in etične, pravne, verske in socialne dileme današnjega časa, ki pa jih je v Beneškega trgovca zelo natančno postavil že Shakespeare. Igralci so vsi po vrsti seveda odlični! *Besedilo Beneški trgovec je kot napisano za čas "težkih časov". Danes (začetek enaindvajsetega stoletja) se zdi izjemno aktualno; kot da bi bilo prav pisano za recesijske in postrecesijske čase. Teme, ki jih besedilo obravnava, so: moč denarja, relativizacija pravnega sistema in pravne države, odsotnost sistema vrednot, verska nestrpnost, odsotnost etike, maščevanje, pravičnost, ksenofobija, vsesplošna nestrpnost, zapravljalnost, razsipništvo ... (Žanina Mirčevska)*

Vse to pa se danes in v predstavi dogaja pod obnebjem globaliziranega pohlepa in popolne ekonomske ter finančne negotovosti, zato se zdi, da je plenilstvo vse bolj prevladujoča in temeljna poslovna ter politična logika. Pa naj še kdo reče, da gre za komedijo.

Mag. Adela Železnik

SODOBNA (LIKOVNA) UMETNOST IN UMETNIŠKA DELA, KI SPODBUJAJO POGOVOR O NASILJU

Sodobna (likovna) umetnost je v izobraževalnem procesu in v vsakodnevnem življenju ljudem precej tuja. Medtem ko so se klasični mediji (slike in kipi s prepoznavnimi motivi) že zasidrali v splošno kulturno zavest, je prepoznavanje in vrednotenje modernističnih del še zmeraj povezano z izobrazbo, saj sta za razumevanje, na primer abstraktnih slik, potrebni širša razgledanost in toleranca.

Za razliko od moderne umetnosti se sodobna umetnost ukvarja s problemi, ki so ponavadi zunaj kategorij estetike, pa tudi bolj usmerjeni na družbo kot pa na umetnostna formalna vprašanja. Sodobna umetnost se izraža z novimi, neklasičnimi, tudi elektronskimi mediji (instalacija, video, performans ...) in se neposredno navezuje na probleme sodobne družbe, zato morda pri marsikom vzbuja nezaupanje. V nasprotju z nevtralnimi, formalno dovršenimi umetniškimi objekti, obiskovalci v galerijah naletijo na dela, ki niso vedno nujno lepa in estetska, temveč lahko celo moteča (in »boleča«), ker govorijo o temnih plateg življenja. Ker o tem ne razmišljamo radi, in morda takih tem ne pričakujemo v prostoru, kjer naj bi se srečevali z lepim, lahko pride do negativnih reakcij in odpora, pa tudi do spraševanja, ali je to sploh umetnost. Tovrstni pomisleki in včasih celo predsodki se pojavljajo predvsem pri odraslih (tudi pri nekaterih učiteljih, ki področje umetnosti manj poznajo), redkeje pa pri učencih ali dijakih, ki so jim novi mediji in angažirana tematika blizu. Mladi v umetnosti tudi ne iščejo zgolj lepote in estetike, ki bi jim polepšala vsakdanjik, temveč predvsem teme, s katerimi se lahko poistovetijo, s katerimi lahko preverjajo in razširijo svoj pogled nase in na svet. Tovrstna dela jih sensibilizirajo za kritično doživljanje družbene stvarnosti, saj so umetniki, ki so jih ustvarili (posebej tisti, ki se opirajo na avantgardne umetniške prakse iz šestdesetih let), aktivno sodelovali pri kritiki in potencialni preobrazbi družbe. Zaradi svojih umetniških dejanj so ti umetniki pogosto (predvsem v vzhodni Evropi) nosili tudi konkretne posledice (bili izgnani iz države ali poslani v zapor). Umetnost torej ni bila namenjena samo obiskovalcem v galerijah, nasilje (velikokrat uperjeno proti samim sebi) pa je bilo način izražanja protesta.

Nasilje je torej eno od t. i. »problematičnih« tém za posredovanje gledalcem, ki pri izražanju v umetniškem delu nima namena (samo) šokirati, temveč predvsem pripraviti gledalca k razmišljanju.

Za delo s strokovnimi delavci in posredno z učenci oziroma dijaki sem izbrala tri umetniška dela, ki so del stalnih zbirk Moderne galerije. Prvi dve spadata v mednarodno zbirko Arteast 2000+, ki vključuje neoavantgardistična vzhodnoevropska dela od 1960 do danes in pomeni eno najpomembnejših tovrstnih zbirk na svetu. Zbirka bo od konca oktobra 2011 naprej stalno na ogled v novem Muzeju sodobne umetnosti Metelkova v Ljubljani¹⁹. Tretje delo spada v zbirko novih medijev Moderne galerije in ne bo stalno na ogled, udeležencem projekta pa bo na voljo na spletnem naslovu Moderne galerije. Čeprav prvi deli izhajata iz konkretne politične situacije, sta izjemno močni in univerzalni, tretje delo pa skozi pripoved 19-letnega Leona neposredno govori o posledicah družinskega nasilja.

Marina Abramović

Ritem 0, 1974

performans, Studio Morra, Neapelj

Instalacija

Od 12. leta naprej

Prva dama performansa Marina Abramović je zasnovala *Ritem 0*, ki sodi med njene najzahtevnejše in hkrati najslavnejše performanse, da ugotovi, kje so meje v odnosu med umetnikom in občinstvom. Sebi je namenila pasivno vlogo, občinstvu pa vlogo sile, ki bo delovala nanjo.

Na mizo je zložila 72 predmetov in gledalci so jih lahko uporabljali, kakor so želeli (o tem jih je obveščal napis). Nekateri predmeti so lahko izzvali ugodje, z drugimi pa je bilo mogoče povzročati bolečino ali umetnico poškodovati. Med slednjimi so bili škarje, nož, bič in – najbolj razvpita – nabita pištola z enim nabojem. Umetnica je šest ur nepremično sedela in pustila, da se akcija odvija povsem po volji občinstva.

---

¹⁹ Za dodatne informacije se obrnite na Moderno galerijo: info@mg-lj.si ali neposredno na mag. Adelo Železnik, muzejsko svetovalko in vodjo izobraževalnih programov: adela.zeleznik@mg-lj.si.

Sprva so se gledalci odzivali previdno in obzirno, a ko je čas mineval (umetnica pa je ostajala nepremična), je več ljudi začelo ravnati nasilno. Marina Abramović je to pozneje opisala:

»Izkušnja, ki sem se je naučila, je bila ... da če prepustiš odločanje občinstvu, lahko umreš.« ... »Počutila sem se oskrunjena: rezali so mi obleko, mi v trebuh zabadali trnje vrtnice, nekdo mi je naperil pištolo v glavo, nekdo drug pa mu jo je vzel iz rok. Vzdušje, ki je nastalo, je bilo nasilno. Kot sem načrtovala, sem po natanko šestih urah vstala in se napotila proti občinstvu. Vsi so pobegnili in se izognili pravemu soočenju.« (Daneri, 29 in 30).

Umetniško delo sestoji iz instalacije – mize s predmeti in filma, ki je dokumentiral dogajanje. Priporočljiva je predpriprava na ogled v razredu (kaj je performans, kakšne oblike performansa poznamo, nekaj o umetnici in njenem delu, opis performansa Ritem 0), pogovor se nadaljuje v muzeju neposredno ob umetniškem delu. Opazujemo predmete, opazujemo reakcije občinstva na videu, opazujemo umetnico. Pogovorimo se, kako se demonstrira nasilje, za izhodišče nam je lahko umetničin stavek: *» ... po natanko šestih urah (sem) vstala in se napotila proti občinstvu. Vsi so pobegnili in se izognili pravemu soočenju.«*

Delo je lahko tudi izhodišče za pogovor o nasilju nad ženskami.

Milica Tomić

***Jaz sem Milica Tomić*, 1998**

videoinstalacija

Od 12. leta naprej

Instalacija je zelo enostavna. Predstavlja video privlačne mlade ženske v odprti poletni obleki – umetnice Milice Tomić, ki neposredno v kamero, v različnih jezikih ponavlja isto frazo »Jaz sem Milica Tomić«, vsakokrat pa doda drugačno identiteto. »Jaz sem Srbkinja«, »Ich bin Deutsch«, »I am English.« ... In vsakič, ko deklarira svojo identiteto, dobi novo rano z bičem, tako da je na koncu prekrita s krvavimi ranami.

Pogovor vodimo v galeriji po ogledu umetniškega dela.

Ker gre za zelo jasno sporočilo, je delo lahko izhodišče za pogovor o identiteti, kaj je tisto, kar določa našo identiteto, kaj povzroča rasno, etnično nestrpnost, pa tudi za pogovor o

nestrpnosti in nasilju do žensk: kaj je tisto, kar sproža nasilje, kako reagiramo, se nasilja zavedamo, ga prepoznamo, kako ravnamo ...

Za izhodišče predpriprave v razredu in kasnejši pogovor lahko služi tudi besedilo, ki ga je napisala umetnica:

»Moje ime je Milica, in to ime sem dobila leta 1960. Na prvi pogled ta trivialna podatka o imenu in letnici rojstva nista pomembna, vendar sta vitalnega pomena zame. In sicer zato, ker sem se leta 1960 rodila v Beogradu v Jugoslaviji, v državi, kjer se je približno istega leta začelo obdobje hitre modernizacije. To obdobje je spremljala moda dajanja mednarodnih imen otrokom, kot so na primer Lidija, Maja, Selena, in nič več tradicionalnih srbskih imen. Imenovali so me po moji babici, materi mojega očeta, ki je svoje ime dobila konec 19. stoletja, ko je bila Srbija mala, nikogaršnja dežela med dvema cesarstvoma, otomanskim in avstro-ogrskim, in ko je z državnim udarom dinastija Karadjordjevičev s prestola spodila dinastijo Obrenovičev. S ponovno uveljavitvijo kosovskega mita so Karadjordjeviči pričeli sanjati imperialne sanje in se pri tem spominjali srbskega srednjeveškega kraljestva, ki mu je med drugim vladala kraljica Milica. Vse moje otroštvo in mladost je bilo moje ime nemoderno in zelo staromodno. V začetku osemdesetih let pa sem začela srečevati ljudi, ki so moje ime izgovarjali z občudovanjem. Po nekaj letih druženja s temi ljudmi sem se nenadoma zavedla naslednje enačbe: JAZ = MILICA = SRBKINJA = PRAVOSLAVNA CERKEV.

Kar sem mislila, da je moja najintimnejša identiteta, torej dejstvo, da pripadam srbski pravoslavni cerkvi, je konec osemdesetih let sprožilo hipnotično nihalo državne politike, ki je izzvalo masovno halucinacijo kolektivne identitete, v kateri ni bilo prostora za tiste, ki se niso čutili Srbi ali pravoslavni kristjani. Poleg tega so ideologi te politike trdili, da je intimnost osebne identitete biološko določena, zapisana v genih, in da so zato Srbi, ki ne čutijo na ta način, pankrti z napako v genskem zapisu, ki jih je potrebno odstraniti, saj so rana na zdravem telesu srbske skupnosti.

Tedaj sem odkrila, da je moja lastna intimna identiteta pravzaprav skrbno nastavljena zanka, v katero se zanesljivo ujame plen identitete, ne glede na to, ali sem se ji jaz, Milica, Srbkinja in pravoslavna kristjanka, pripravljena odpovedati ali jo vsaj preoblikovati. Srečala sem se z nemogočo dilemo: rana ali zdravo telo naroda. Odločila sem se, da v zasebnosti ohranim identiteto pravoslavne Srbkinje, medtem ko v javnosti govorim s stališča rane.«

Franc Purg

Leon, 2001

video, 24 minut

Od 15. leta naprej

Franc Purg je vizualni umetnik, ki živi in dela v Celju in Londonu, v svojem delu pa se osredotoča na najtemnejše plati sodobne družbe (več na <http://francpurg.net/>).

Video *Leon* predstavlja resnično zgodbo, ki jo o sebi pripoveduje 19-letni Leon, rojen v Sloveniji mami Makedonki in očetu Albancu. Od rane mladosti je bil izpostavljen brutalnemu nasilju očeta ter ves čas na poti med različnimi popravnimi domovi v Makedoniji in Sloveniji. Leon je z dvanajstimi leti ubil očeta, ker je ta napadel še mamo, v videu pa se z umetnikom pogovarja o dogodkih izpred osmih let.

Video je izredno pretresljiva priča ekstremnega družinskega nasilja, ki se odraža skozi na videz neprizadeto pripoved 19-letnega mladeniča, ki kljub temu da ima kriminalno preteklost, vzbuja sočutje in simpatijo. Skozi njegovo pripoved si ustvarimo sliko o življenju brez čustvene opore, ki bi mu jo nudila mati (ki se je ves čas postavljala na stran nasilnega moža), kar je tudi pripeljalo do tragičnih posledic.

Video, ki je primeren za mlade od 15. leta naprej, ponuja veliko izhodišč za pogovor in vprašanja: kako je reagiral Leon na očetovo nasilje, zakaj je ves čas bežal iz popravnih domov, kako bi se mu dalo pomagati, kakšen odnos ima Leon do mame, ali so pri odnosu pomembne tudi etnične razlike?

Video si bo po predhodnem dogovoru mogoče ogledati na posebnem spletnem naslovu. Pogovor lahko navežemo tudi na film *Damjanova soba* (gl. poglavje o filmu), ki se ravno tako dogaja v Celju. Film in video sta si v marsičem podobna. Oba sta zelo pretresljiva. Mladi lahko razmišljajo, kaj se je zgodilo z Leonom, kakšno pomoč bi Leon potreboval. Spodbudimo jih lahko k razmišljanju, kaj lahko vsak posameznik ali posameznica naredi, da bi bilo manj nasilja okrog nas. Kako lahko priskočimo na pomoč vrstniku ali vrstnici, ki doživlja nasilje. Pogovarjamo se lahko o tem, kam se lahko obrnemo po strokovno pomoč ...

Igor Bašin

GLASBA MLADIH KOT ZRCALO ČASA IN KRITIKA DRUŽBE

V sodobni medijski in potrošniški družbi so mladostniki ranljiva in rizična starostna skupina. Ob vzgoji staršev in šoli na njihov razvoj še kako vpliva popularna kultura, s katero se srečujejo na vsakem koraku. Ob gledanju televizije, klicanju po svetovnem spletu, igranju igrice in komuniciranju prek mobilnikov in messengerjev predstavlja popularna glasba pomemben člen v zabavi, druženju in razvedrilu mladih. Hote ali nehote jim zapolni prosti čas in opredeli brezdolje. Na eni strani jim nudi beg od pravil odraslih in možnost ustvarjanja svojega imaginarnega sveta, na drugi pa igra združevalno vlogo na kolektivni ravni (ta primat ji prevzema medmrežje). Po glasbi, ki jo poslušajo, se mladi ne razlikujejo samo od staršev, ampak tudi od svojih vrstnikov (s pripombo, da je v zadnjem obdobju opaziti zanimiv pojav, da starši in otroci poslušajo isto ali podobno glasbo). Mladi razpravljajo med seboj, zakaj jim je kateri pevec ali pevka, zvezdnica ali zvezdnik oziroma izvajalka ali izvajalec všeč. Sledijo star(ejš)i in nov(ejš)i glasbi. Medsebojno se delijo tudi po pripadnosti glasbenim žanrom (rok, metal, pank, emo, gothic, rockabilly, raste, hiphop, transer, indie) in z njimi povezanimi mladinskimi subkulturami. Vsak od njih ima svoj kod oblačenja, izražanja in obnašanja. Minili so dualistični časi ostrih delitev na rokerje in popevkarje, pankerje in šminkerje, rokerje in rejverje. Priča smo pestri, razpršeni in hkrati medsebojno prepletajoči se mreži glasbenih in mladinskih stilov in podstilov, ki jih mladostniki v času svojega odraščanja znajo tako trdo zagovarjati kot tudi hitro zamenjati.

Danes so mladinske kulture in subkulture sestavni del industrije zabave in infotainmenta. Veliko hitreje se pretvorijo v potrošno robo kot pred desetimi, dvajsetimi leti. Industrija zabave spodbuja in napihuje "uporništvo mladih" skozi talente in superidole ter jih tako sprevača in klonira v marketinške artefakte, ki jih je lažje nadzorovati in usmerjati. Ne glede na kulturno disperzijo popularna glasba še vedno nudi nekonvencionalne vzorce mišljenja in obnašanja ter je pomembna za izoblikovanje odnosa mladih do sveta. Je kanal, s katerim se mladina izraža in prek katerega se identificira in prepozna. Je sredstvo in podaljšek, s katerim oznanja, razglaša in širi svoja čustva, hrepenenja, jezo, upor, gnus, veselje, ljubezen. Prodornosti in uspehu rokenrola pred več kot pol stoletja je botrovala značilnost, da so bili nastopajoči enake starosti kot oni, da so izhajali iz istih sredin in da so imeli podobna hotenja, želje, strahove in probleme, ki so jih izpeli in izrazili skozi pesmi. Bili so krik generacije. Bili

so njen glasnik in z njimi se je poistovetila. Vsaka generacija ima svoje vzore in idole, ob njih pa se kopičijo večne ikone.

Danes ni nič narobe z Rolling Stones in Beatles, vendar pred slabega pol stoletja moralna večina ni bila takšnega mnenja. Krilatica »seks, droge in rokenrol« pooseblja hedonizem, seksualnost, opolzko, dražljivost in provokativnost, ki tako hudo vedno znova (z)moti zagovornike javne morale. Elvis Presley je z miganjem z boki pokazal usodo rokenrola za vse do danes, ko imamo še hiphop in rejev. Po hipijih in pankerjih sta ti dve glasbeni zvrsti z nešteti odvodi in podstili spočeli tretjo generacijo mladinskega protesta, ki se od svojih predhodnikov odlikuje po izraziti individualizirani drži.

Mlade generacije odpirajo in postavljajo vprašanja, dajo tudi kakšen odgovor in zelo neposredno povedo, kaj si mislijo o družbi in odnosih v njej, okolici in šoli, družini in nasilju, spolnosti in potrošništvu, migracijah in ekologiji, vojni in oboroževanju, izobilju in razvratu ter tako premikajo meje in (k)rušijo tabuje. Če ne drugače, prek svojih posrednic in posrednikov, ki gredo (za voljo uspeha, pozornosti, drznosti ali neomajnosti) tudi čez mejo splošnega, uniformiranega okusa. Dušebrižniki in moralna policija vedno znova očitajo izvajalcem in oboževalcem roka, hiphopa in rejva, da povečujejo zlorabo drog in alkohola, da z eksplicitnimi besedili nagovarjajo k samomoru, satanizmu ali okultizmu, da se nasilno izražajo in promovirajo seksizem, mačizem, incest in ponižujejo ženske. Obtožujejo jih nihilizma in zanemarjajo dejstvo, da mladinske subkulture in kulture ter njim pripadajoče zvrsti glasbe pogostokrat odlično pojasnjujejo in dekodirajo družbene razmere in napetosti. Ko se mladini očita nihilizem, ni slabo vzeti v roke Nietzscheja, ki na vprašanje, kaj pomeni nihilizem, odgovori, da se najvišje vrednote razvrednotijo. Zato pa nikakor niso krivi mladi, oni na to samo opozarjajo. Poznavanje in upoštevanje zgodovine popularne glasbe in njenih aktualnih trendov lahko v marsičem olajša razumevanje mladih in njihovih prebliskov, s katerimi nas prestrelijo in opozorijo, da imajo tudi oni svoje življenje. Empatija pa v prvi vrsti olajšuje komunikacijo in dialog z njimi.

V nadaljevanju je izbor (domačih) virov za lažje pogovarjanje in spoznavanje zgodovine popularne glasbe ter seznanjanje z mladinskimi subkulturami in kulturami. Obenem prilagamo krajši spisek skladb, albumov in videospotov, ki so zaradi svoje kontroverzne, provokativne ali nasilne vsebine vredni pozornosti in pogovora z mladimi. Podoben dialog je primeren tudi o glasbi, ki jo sami favorizirajo.

Literatura:

Peter Barbarič: **Okopi slave, Štiri desetletja rock&pop-a**. Ljubljana: Vitrum, 1996.

Urbana plemena, Subkulture v Sloveniji v devetdesetih; uredili: Peter Stankovič, Gregor Tomc, Mitja Velikonja. Ljubljana: ŠOU – Študentska založba, 1999.

Enciklopedija glasbe, Od rocka, popa, jazza, bluesa in hiphopa do klasične glasbe, folka in glasb sveta. Radovljica: Didakta, 2004.

Umberto Galimberti: **Grozljivi gost: nihilizem in mladi**. Modrijan, 2009.

Dokumentarni filmi:

Glasba je časovna umetnost I.: Pankrti – Dolgcajt (režija: Igor Zupe, 2006) (*o prvi (punk) plošči Pankrtov*).

Tist dan v tednu (režija: Anže Verdel, Anže Petrič, Miha Čeak, 2010) (*o rockovski skupini Big Foot Mama*).

V letu hip hopa (režija: Boris Petkovič, 2011) (*o zgodovini slovenskega hiphopa*).

Veš, poet, svoj dolg (režija: Urša Menart, 2011) (*o zgodovini slovenskega hiphopa*).

Igrani filmi:

Rdeči boogie ali Kaj ti je deklica (režija: Karpo Godina, 1982).

Outsider (režija: Andrej Košak, 1997).

Tu pa tam (režija: Mitja Okorn, 2005) .

Distorzija (režija: Miha Hočevar, 2009).

Gledališka predstava

s(K)urt – režija: Luka Martin Škof, SNG Nova Gorica v sezoni 2010/2011 (*po drami Dimitrija Vojnova Velika bela zavera o Kurtu Cobainu iz Nirvane*).

Skladbe/videospoti/albumi:

Barry McGuire – Eve Of Destruction.

Bobby Darin – Mack The Knife.

Rolling Stones – Sympathy for the Devil.

Van Morrison – Brown Eyed Girl.

Serge Gainsbourg and Jane Birkin – Je t'aime ... moi non plus.
Black Sabbath – Black Sabbath (1970) + Sabbath Bloody Sabbath (1973).
Blue Oyster Cult – Joan Crawford.
Ramones – We're Happy Family.
Pankrti – Metka.
Kuzle ali Videosex ali Big Foot Mama – Moja mama.
Šund – Vahid.
Pink Floyd – Another Brick in the Wall.
Frankie Goes to Hollywood – Relax.
Bruce Springsteen – Born in the USA (1984).
Prince – Darling Nikki.
Body Count – Cop Killer.
2 Live Crew – As Nasty As They Wanna (1989).
Marilyn Manson – Portratit of an American Family (1994).
Pearl Jam – Jeremy.
kompilacija 5'00' of Fame Za narodov blagor (2000).
Eminem – Cleanin' Out My Closet.
Korn – Politics.
Niet – Depresija.

